

TREĆI PERIODIČNI IZVJEŠTAJ BOSNE I HERCEGOVINE O IMPLEMENTACIJI MEĐUNARODNOG PAKTA O EKONOMSKIM, SOCIJALNIM I KULTURNIM PRAVIMA

U skladu sa članom 16. Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (ICSCR) Bosna i Hercegovina ima obavezu podnošenja izvještaja Generalnom sekretarijatu UN te je u skladu sa tim pripremljen III periodični izvještaj koji obuhvata period 2013-2018.

U proteklom period ostvaren je napredak posebno u oblasti harmonizacije zakona i politika sa ICSCR a odnose se na Izmjene i dopune krivičnih zakona, donošenje akcionih planova vezanih za rodnu ravnopravnost, zapošljavanje, stambenu, zdravstvenu zaštitu, socijalnu zaštitu i obrazovanje Roma, mjera za smanjenje „rada na crno“. Ostvaren je napredak u radno-pravnom zakonodavstvu počev od jednakih plata za jednak rad, harmonizacije propisa vezanih za trudničko i porodiljsko odsustvo, sindikalno organizovanje. Dodatno izvršena harmonizacija zakonodavstva u oblasti trgovine ljudima. Donesena je strategija upravljanja vodama u cilju zaštite pitke vode. U kontinuitetu je nastavljen napredak u provođenju obuka za sudije i tužioce iz oblasti ljudskih prava. Progres je ostvaren kada je u pitanju podsticaj ruralnog poduzetništva žena, osiguravanjem novčane stimulacije žena u oblasti ruralnog razvoja, Djelimično je ispoštovana izborna kvota za žene od 20%, realizovane preporuke u pogledu smanjenja nezaposlenosti, socijalno ugroženih, marginalizovanih grupa, invalidnih osoba, lica starije životne dobi, žena preko 45 godina i muškaraca preko 50 godina, žena u ruralnom području i žena žrtava nasilja kroz podsticajne mjere. Određeno je da se najmanja plata utvrđuje kolektivnim ugovorom sa Ekonomskim socijalnim vijećem oba entiteta. Vijeće ministara BiH(u daljem tekstu:VMBiH) usvojilo izvještaj o provedbi Akcionog plana UN Rezolucije 1325 žene, mir i sigurnost (2014-2017), u RS je usvojen prijedlog Zakona o zaštiti žrtava torture RS .U FBiH Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i porodica sa djecom, žrtava ratnog silovanja definisani su kao posebna kategorija civilnih žrtava rata po osnovu koje je uspostavljena Komisija za priznavanje posebnog statusa civilne žrtve rata za žrtve seksualnog nasilja u ratu koji im osigurava stalna mjesečna davanja.

Agencija za statistiku BiH provela je istraživanje o siromaštvu u BiH, Stopa siromaštva je smanjena na 23,4%.

Implementira se ubrzano projekat konačnog zatvaranja kolektivnih centara. VM BiH usvojilo je Strategiju kulturne politike, ratifikovana je UNESCO Konvencija a nastoji se riješiti problem statusa 7 institucija od kulturnog značaja.

U skladu sa dostavljenih 30 preporuka nadležne institucije su izvjestile o sljedećem napretku u njihovoj realizaciji kako slijedi:

Odgovor na preporuku 07.

Visoko sudsko i tužilačko vijeće BiH(u daljem tekstu VSTV BiH) statističke podatke o radu sudovima preuzima iz Sistema za automatsko upravljanje predmetima u sudovima (CMS). Predmeti se u CMS-u evidentiraju prema odgovorajućim pravnim osnovima koji su propisani zakonom (radni sporovi, naknade štete.)”. Pakt o ekonomskim socijalnim i kulturnim pravima nije predviđen kao poseban pravni osnov u CMS-u zbog čega nije moguće dostaviti podatke o predmetima u sudovima koji su rezultat direktne primjene Pakta.

U skladu sa organizacijom pravosuđa, policijskih agencija i drugih organa u BiH uspostavljene su sljedeće institucije čiji zadatak je obuka iz ljudskih prava: Agencija za državnu službu BiH, Agencija za državnu upravu RS, Agencija za državnu službu FBiH, centri za edukaciju sudija i tužilaca FBiH i RS

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH (u daljem tekstu MLJPI BiH) je donijelo Smjernice za provedbu Svjetskog programa za obrazovanje o ljudskim pravima u Bosni i Hercegovini (u daljem tekstu BiH) u skladu sa Rezolucijama Vijeća za ljudska prava UN-a br. 15/11 i 24/15 decembra 2016.

Vijeće Ministara BiH je februara 2017. usvojilo Akcioni plan za obrazovanje iz ljudskih prava za novinare i medijske profesionalce u BiH (2016/2019), koji je nastao u okviru Svjetskog programa za obrazovanje o ljudskim pravima, u cilju unaprjeđenja provedbe programa obrazovanja za ljudska prava za novinare i medijske profesionalce. U skladu sa istim Agencija za državnu službu BiH u saradnji sa MLJPI BiH provela je edukativni seminar za potparole i službenike za informisanje institucija BiH u septembru 2018. Agencija za državnu službu BiH donijela je Akcioni plan za obrazovanje o ljudskim pravima (2016-2019.)

Prilog br. 1 a) katalog obuka ADS –a na teme koje direktno ili indirektno obrađuju oblast ljudskih prava, a obuke se organiziraju u skladu s provedenom analizom potreba za obukom (TNA) i raspoloživim budžetskim sredstvima

Prilog br. 1b) prikaz obuka iz oblasti ljudskih prava u kojima su učestvovali Policijski službenici Policije Brčko distrikta BiH u periodu od 2012. do 2018.

(Prilog br. 1 c) Prilog Agencije za državnu upravu Republike Srpske

Edukativne aktivnosti Centra za edukaciju sudija i javnih tužilaca u RS i Centra za edukaciju sudija i tužilaca u FBiH (u daljem tekstu CEST RS i CEST FBiH), koje se odnose na ljudska prava, Pravo EU, radno pravo, privredno pravo i građansko pravo u svjetlu ICSCR u referentnom periodu od 2012 – 2018. prikazane su tabelarno u (prilogu br. 2. tabele CEST RS i CEST FBiH)

Sudsku vlast u Brčko distriktu Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu BD BiH) vrše Osnovni sud BD BiH i Apelacioni sud BD BiH. Sudovi štite prava i slobode zagarantovane Ustavom BiH, zakonima BiH, zakonima i Statutom BD BiH i Evropskom konvencijom o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, uzimaju u obzir precedentno pravo Evropskog suda za ljudska prava.

Osnivanje stručnog tijela za ujednačavanje sudske prakse preporučeno je Strukturalnim dijalogom o pravosuđu između Evropske unije i BiH, a u skladu s mišljenjem Venecijanske komisije o pravnoj sigurnosti i nezavisnosti pravosuđa u BiH, usvojenim 16.06.2012. Od januara 2014. pod okriljem VSTV BiH održavaju se sastanci stručnog tijela za ujednačavanje sudske prakse iz krivične, građanske i upravne oblasti (u daljem tekstu: paneli). Sastanci se održavaju uz podršku Vijeća Evrope u sklopu projekta „Jačanje kapaciteta pravosuđa BiH za primjenu Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava“.

U radu panela učestvuju sudije Suda BiH, Vrhovnog suda FBiH, Vrhovnog suda RS i Apelacionog suda BD BiH, a ujednačavanje se vrši po jasno utvrđenim pravilima. Pravila panela za ujednačavanje sudske prakse donesena 10.04.2014. objavljena su na internet stranici Centra za sudsku dokumentaciju VSTV BiH.

Entitetski Centri za edukaciju sudija i tužilaca u BiH u saradnji sa Pravosudnom komisijom, pod nadzorom VSTV BiH, donose godišnje programe početne obuke i stručnog usavršavanja. U navedenim programima uvršten je i znatan broj edukacija iz ove oblasti.

Pododjeljenje za ljudske resurse nadležno je za planiranje, koordinaciju i praćenje obuka državnih službenika i namještenika u organima javne uprave BD BiH. Organi javne uprave, mogu kroz Poseban plan stručnog usavršavanja koji se donosi na godišnjem nivou, iskazati potrebe za obukama iz oblasti ljudskih prava.

Ministarstvo unutrašnjih poslova RS putem Uprave za policijsku obuku redovno promovise znanje i podize svijest u oblasti ljudskih prava.

Predvideno je izučavanje ljudskih prava i policijske etike na osnovnoj policijskoj obuci svih polaznika. Programski sadržaj ima za cilj sticanje znanja o ulozi policije u zaštiti i poštovanju ljudskih prava, policijskoj etici i setu etičkih standarda koji definišu postupanje policijskog službenika. Programom za obuku pod nazivom „Ljudska prava i policija“ ostvaren je cilj da polaznicima osvježi prethodno stečena, kao i da usvoje nova znanja i stavove o ulozi policije u zaštiti i poštovanju ljudskih prava. Seminar pohađaju službena ovlaštena lica MUP RS do čina viši inspektor. Programski sadržaj podrazumijeva izučavanje ljudskih prava, mehanizme garantovanja i zaštite ljudskih prava i osnovnih sloboda, ograničenja ljudskih prava, odgovornost policije za kršenje ljudskih prava i druge teme iz ove oblasti uz obaveznu analizu praktičnih primjera.

Federalno ministarstvo pravde, preko Sektora za izvršenje kaznenih sankcija obavlja i kontrolu rada u kazneno-popravnim zavodima FBiH, u periodu od 2014-2017. u saradnji sa organizacijom Children Internacional i Unicefom provodilo obuke zaposlenika ministarstava unutrašnjih poslova, kazneno-popravnih zavoda, centara za socijalni rad i odgojno/disciplinskih centara Sarajevo i Tuzla na temu „Stručno usavršavanje svih drugih subjekata koji u provođenju Zakona rade na poslovima prestupništva mladih i krivičnopravne zaštite djece, i to ovlaštenih službenih lica (policija), socijalnih radnika i radnika zaposlenih u ustanovama i zavodima za izvršenje krivičnih sankcija“. Seminari su obuhvatili sljedeće oblasti: usklađenost zakonodavstva BiH sa međunarodnim pravnim standardima u pogledu postupanja sa maloljetnicima i djecom u sukobu sa zakonom, Specifičnosti maloljetničkog materijalnog krivičnog prava, Postupanje ovlaštenih službenih osoba i drugih prema djeci i maloljetnicima-osvrt na Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, Primjena odgojnih preporuka i posebnih obaveza prema maloljetnicima sa primjerima iz prakse.

Projekat „Jačanje mehanizma zaštite ljudskih prava pritvorenih i zatvorenih osoba“ namijenjen zatvorskom osoblju, provodi se od 2016. u okviru zajedničkog programa Evropske unije i Vijeća Evrope. U BiH se provodi pod nazivom Horizontalni program pomoći, kao mehanizam saradnje između Evropske Unije i Vijeća Evrope sa ciljem pružanja podrške Jugoistočnoj Evropi i Turskoj u usklađivanju standarda sa EU standardima u oblasti borba protiv diskriminacije i zaštita ljudskih prava ranjivih grupa.

Odgovor na preporuku 08.

MLJPI BiH pokrenulo je aktivnosti vezane za izradu programskog dokumenta iz oblasti ljudskih prava za suzbijanje slučajeva diskriminacije u BiH u namjeri da da ovaj proces bude sveobuhvatan, i da u isti uključujući sve nadležne nivoe vlasti. Zbog različitih stavova ove aktivnosti su još uvijek nisu realizovane.

U vezi sa ovim pristupom nije postignuta saglasnost sa svim nivoima vlasti, te će se u narednom periodu nastojati iznaći rješenje za sveobuhvatan način praćenja i ostvarivanje ljudskih prava u BiH u koji će u skladu s nadležnostima biti uključene sve institucije u BiH.

Odgovor na preporuku 09.

Prijedlog Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o ombudsmenu za ljudska prava BiH utvrdilo je Vijeće ministara BiH na 113. sjednici održanoj 05.09.2017. nakon čega je upućen Parlamentarnoj skupštini BiH na razmatranje po osnovnom zakonodavnom postupku.

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o ombudsmenu za ljudska prava BiH dobio je pozitivna mišljenja od zakonodavno pravnog sektora Sekretarijata Parlamentarne skupštine BiH i Ustavnopravne komisije Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine BiH. Predstavnički dom i Dom naroda Parlamentarne

skupštine BiH usvojili su prijedlog zakona u prvom čitanju. U toku je postupak usaglašavanja uloženi amandmana na tekst prijedloga zakona od strane Zajedničke komisije za ljudska prava Parlamentarne skupštine BiH. Tekstom izmjena i dopuna Zakona o ombudsmenu za ljudska prava BiH uvršten je nacionalni preventivni mehanizam, obezbjeđena je finansijska nezavisnost Institucije ombudsmena i dopunama zakona omogućeno jačanje saradnje Institucije ombudsmena sa civilnim društvom, akademskom zajednicom i međunarodnim organizacijama u i van BiH. Izmjene i dopune Zakona o ombudsmenu za ljudska prava usaglašene su sa pariškim principima i preporukama Venecijanske komisije.

Odgovor na preporuku 10. (članovi 2.2; 9; 12)

Kada je u pitanju realizacija ove preporuke još uvijek nema Okvirnog dokumenta kojim se ujednačavaju prava u pogledu uživanja ekonomskih i socijalnih prava, posebno u okviru socijalne zaštite, socijalnih usluga i pristupa zdravstvenoj zaštiti, a činjenica je da sadašnji zakonski okvir utvrđuje da su ove oblasti u nadležnosti entiteta i BD. Nadležne vlasti u BiH provele su više aktivnosti koje imaju za cilj ujednačavanje pristupa u ostvarivanju prava iz Pakta. U cilju prevazilaženja razlika u sistemu socijalnog osiguranja, a radi zaštite socijalnih prava nezaposlenih lica utvrđenih konvencijama Međunarodne organizacije rada i omogućavanja ostvarivanja prava na novčanu naknadu po osnovu nezaposlenosti primjenjuje se Sporazum potpisan između Zavoda za zapošljavanje RS, Federalnog Zavoda za zapošljavanje i Zavoda za zapošljavanje BD BiH o ostvarivanju prava na novčanu naknadu nezaposlenih lica. Sporazumom se regulišu uslovi i postupak ostvarivanja prava na novčanu naknadu nezaposlenih lica u BiH kojima je radni odnos prestao kod poslodavca čije je sjedište u entitetu, odnosno BD BiH u kojem nezaposlena lica nemaju prebivalište.

U Republici Srpskoj u skladu sa Ustavom BiH i Ustavom Republike Srpske, oblast rada i zapošljavanja je u isključivoj nadležnosti entiteta koji su mjerodavni da uređuju zakonodavnu regulativu ove oblasti, kao i politike zapošljavanja. S tim u vezi se primjenjuje Zakon o posredovanju u zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti koji reguliše sva prava nezaposlenih lica i uslove za njihovo ostvarivanje, posredovanje u zapošljavanju, ostvarivanje prava na novčanu naknadu i zdravstveno osiguranje. U skladu sa Zakonom o zdravstvenom osiguranju nezaposlena lica koja se vode na evidenciji Zavoda imaju pravo na zdravstveno osiguranje za nezaposlena lica koja su redovno prijavljena na evidenciju nezaposlenih, Zavod vrši prijavu na zdravstveno osiguranje i vodi evidenciju o korisnicima zdravstvenog osiguranja. Doprinos za zdravstveno osiguranje uplaćuje Vlada Republike Srpske iz Budžeta Republike Srpske preko Ministarstva rada i boračko-invalidske zaštite. Sistem socijalne, porodične i dječije zaštite u RS organizovan je na nivou Republike i na nivou jedinica lokalne samouprave, nosioci socijalne zaštite su Republika i gradovi/opštine. Nosioci socijalne zaštite u skladu sa Zakonom o socijalnoj zaštiti Republike Srpske imaju obavezu da podstiču razvoj socijalne zaštite, organizovano rade na ostvarivanju njenih ciljeva, obezbjeđuju ostvarivanje prava utvrđenih navedenim zakonima, uključujući i finansiranje tih prava, ustanovljavaju i druga prava i propisuju uslove za njihovo ostvarivanje, obezbjeđuju sredstva i osnivaju ustanove radi realizacije prava.

Republika Srpska uređuje sistem socijalne zaštite, utvrđuje osnovna prava, kriterijume i korisnike socijalne zaštite, donosi politiku i razvojnu strategiju, obezbjeđuje sredstva za realizaciju prava korisnika, razvojnih funkcija, osniva i usmjerava rad ustanova socijalne zaštite od šireg značaja, i omogućava da se u okviru ekonomske i socijalne politike ostvaruje optimalan razvoj socijalne zaštite. Jedinica lokalne samouprave obezbjeđuje sredstva za realizaciju prava iz oblasti socijalne zaštite, obezbjeđuje sredstva za obavljanje djelatnosti socijalne zaštite, donosi programe socijalne zaštite na osnovu analize socijalnog stanja građana

na svom području, osniva i stara se o radu ustanova socijalne zaštite, vrši koordinaciju aktivnosti socijalne zaštite na svom području i vrši druge poslove u ostvarivanju ciljeva socijalne zaštite.

Zakonom o socijalnoj zaštiti definisano je da se poslovi socijalne zaštite mogu raditi, pored javnog i u privatnom i nevladinom sektoru kroz rad privatnih ustanova socijalne zaštite, djelovanjem nevladinih organizacija i korisničkih udruženja. Poslove dječije zaštite provodi Javni fond za dječiju zaštitu, putem kojeg se vrše novčani transferi prema korisnicima prava iz Zakona o dječijoj zaštiti. Jedinственost organizacionog djelovanja sistema socijalne, porodične i dječije zaštite se ogleda u jedinstvenom postupanju i primjeni Zakona o socijalnoj zaštiti, Porodičnog zakona i Zakona o dječijoj zaštiti na cijeloj teritoriji RS.

Prava u skladu sa ovim zakonom realizuju se novčanim davanjima, socijalnim uslugama i drugim mjerama koje se pružaju pojedincu, članovima porodice ili porodici u cjelini i koje imaju za cilj zadovoljavanje socijalnih potreba te sprečavanje nastanka socijalnih problema. Usluge socijalne zaštite su u Zakonu definisane kroz devet prava. Prava prema Zakonu o socijalnoj zaštiti koje korisnik sistema može ostvariti su: novčana pomoć, dodatak za pomoć i njegu drugog lica, podrška u izjednačavanju mogućnosti djece i omladine sa smetnjama u razvoju, smještaj u ustanovu, zbrinjavanje u hraniteljsku porodicu, pomoć i njega u kući, dnevno zbrinjavanje, jednokratna novčana pomoć i savjetovanje. Zakon omogućava svakoj jedinici lokalne samouprave da svojom odlukom definiše dodatna, proširena prava koja odgovaraju specifičnim potrebama korisnika koji žive na teritoriji te lokalne zajednice, a u skladu je sa finansijskim mogućnostima lokalnih budžeta.

Proširena prava i usluge su: personalna asistencija za lica sa invaliditetom, stanovanje uz podršku, zaštićeno stanovanje, pomoć u zbrinjavanju punoljetnih lica nakon napuštanja ustanova ili hraniteljskih porodica, jednokratne pomoći u naturi, usluge javne kuhinje, pomoć za školovanje djece iz socijalno ugroženih porodica, pomoć u vaspitanju i obrazovanju djece sa smetnjama u razvoju, subvencionisanje komunalnih troškova siromašnim porodicama, pomoć u stambenom zbrinjavanju siromašnih porodica, troškovi sahrane korisnika prava iz ovog zakona, usluge SOS telefona, kao i druga prava i usluge prema potrebama jedinica lokalne samouprave.

Obaveze koje proističu iz Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, a uvažavajući međunarodne dokumente Ujedinjenih nacija, Savjeta Evrope i Evropske unije, koji se odnose na oblast invalidnosti, Vlada RS je u julu 2010. donijela odluku kojom je usvojila Strategiju unapređenja društvenog položaja lica sa invaliditetom u Republici Srpskoj 2010–2015. Imajući u vidu da je istekao period za koji je Strategija donesena, pristupilo se izradi strateškog dokumenta za lica sa invaliditetom, Strategije unapređenja društvenog položaja lica sa invaliditetom u Republici Srpskoj 2017-2026 koji je Narodna skupština Republike Srpske usvojila na 18. sjednici održanoj dana 25.04.2017, a Odluka o usvajanju Strategije unapređenja društvenog položaja lica sa invaliditetom u Republici Srpskoj 2017-2026 je objavljena u „Službenom glasniku RS“ broj:44/17. Izradi Strategije je prethodila analiza sprovođenja Strategije za unapređenje položaja lica sa invaliditetom u Republici Srpskoj 2010–2015, koju je pripremio UNICEF i UNDP. Strategijom je potrebno definisati dugoročne ciljeve, i to na period od 10 godina s tim da akcioni planovi obuhvataju period od tri godine. Staretegija i akcioni planovi su usklađeni sa Odlukom o postupku planiranja, praćenja i izvještavanja o realizaciji usvojenih strategija i planova Vlade RS i republičkih organa uprave, kojom je propisan postupak planiranja, praćenja i izvještavanja o realizaciji usvojenih **strategija i planova Vlade RS.** Imenovano je Interresorno tijelo za podršku licima sa invaliditetom čiji je zadatak da promoviše prava lica sa invaliditetom, aktivno učestvuju u izradi, donošenju, monitoringu i realizaciji strateških dokumenata, daju preporuke, mišljenja i sugestije na zakonska i podzakonska

dokumenta koja se odnose na realizaciju politike u oblasti invalidnosti, ostvaruju saradnju sa nevladinim organizacijama, učestvuju u izradi akcionih planova čiji je cilj poboljšanje položaja lica sa invaliditetom, daju preporuke, sugestije i mišljenja u vezi sa konkretnim mjerama i mogućim rješenjima za zaštitu prava i interesa lica sa invaliditetom. U proteklom periodu Interresorno tijelo Vlade RS za podršku licima sa invaliditetom imalo je koordinirajuću ulogu u izradi Strategije unapređenja društvenog položaja lica sa invaliditetom u Republici Srpskoj 2017-2026.

U Federaciji BiH socijalna zaštita regulisana je Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom koji je okvirni zakon iz oblasti socijalne zaštite, kojim se utvrđuje politika socijalne zaštite u FBiH. Prema Ustavu FBiH, federalna vlast i kantoni zajednički su nadležni su socijalnu politiku, pored navedenog zakona egzistiraju kantonalni propisi o socijalnoj zaštiti, doneseni na osnovu naprijed navedenog Zakona, kojima se bliže uređuju uslovi, način, postupak i finansiranje prava iz socijalne zaštite.

U FBiH prava iz socijalne zaštite finansiraju se iz budžeta kantona i općina shodno navedenom Zakonu o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom FBiH i Zakonu o pripadnosti javnih prihoda u FBiH

Kantonalni zakoni, unutar FBiH, nisu međusobno usklađeni, ekonomsko-finasijske mogućnosti kantona nisu iste, što dovodi do toga da se ne pruža jednaka socijalna zaštita svim građanima u FBiH. U 2017. usvojen je Zakon o hraniteljstvu u FBiH kojim je za nivo FBiH na jedinstven način uređena usluga hraniteljstva.

Reforme zdravstvenog sistema u FBiH imaju za cilj postizanja veće teritorijalne i vremenske pristupačnosti zdravstvenih usluga, veće učinkovitosti zdravstva, poboljšanja kvaliteta, sigurnosti pacijenata i zdravstvenih radnika, solidarnosti, te prilagođavanja pravilima EU-a. U primarnoj zdravstvenoj zaštiti povećan je broj ambulanti obiteljske medicine, stvoreni odgovarajući uslovi za rad timova. Uspostavljen je odgovarajući broj službi u zajednici, kadrovi se kontinuirano stručno usavršavaju. Kad je riječ o bolničkoj zdravstvenoj zaštiti infrastruktura je unaprijeđena, kadar se kontinuirano stručno usavršava. Obim usluga na svim nivoima zdravstvene zaštite je znatno povećan, a u skladu sa savremenim dostignućima u oblasti medicine. Izrađena je i nova nomenklatura usluga.

Prema obračunu sredstava u zdravstvu koje izrađuje Zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja FBiH u 2016. zdravstvenim osiguranjem na nivou FBiH u 2016. obuhvaćeno je 90,61% stanovništva.

U FBiH formiran je Federalni fond solidarnosti. Namjene fonda su jednakomjerno finansiranje najsloženijih oblika visokodiferencirane zdravstvene zaštite, prioritetnih programa od interesa za FBiH, kao i nabavka skupih lijekova u skladu sa Odlukom o Listi lijekova Fonda solidarnosti FBiH. Sredstva iz ovog fonda se koriste i za liječenje osiguranih osoba u inostranstvu u skladu sa Pravilnikom o uvjetima i postupku upućivanja osiguranih osoba na liječenje u inostranstvo. Usluge ovog fonda, pod jednakim uslovima, dostupne su svim osiguranicima sa cijele teritorije FBiH.

Odlukom o utvrđivanju osnovnog paketa zdravstvenih prava i Odlukom o maksimalnim iznosima neposrednog učešća osiguranih osoba u troškovima korištenja pojedinih vidova zdravstvene zaštite u osnovnom paketu zdravstvenih prava, intencija zakonodavca je bila ujednačavanje prava osiguranih osoba na cijeloj teritoriji FBiH, te uvođenje maksimalnih iznosa participacija za pojedine usluge iz osnovnog paketa zdravstvenih prava. U skladu sa navedenim odlukama, osiguranici ostvaruju prava iz obaveznog zdravstvenog osiguranja na sva tri nivoa zdravstvene zaštite, naknadu plate za vrijeme spriječenosti za rad, ako su u radnom odnosu, pravo na lijekove utvrđene odlukama o listama lijekova koje donosi Vlada FBiH, kao i vlade kantona; pravo na korištenje ortopedskih i drugih pomagala, stomatološko protetsku pomoć i

stomatološko protetske nadomjestke u skladu sa Listom ortopedskih i drugih pomagala koja se mogu propisivati u okviru obaveznog zdravstvenog osiguranja, uključujući u ovo i pravo na zdravstvene usluge utvrđene prioritetnim federalnim programima zdravstvene zaštite i prioritetnim najsloženijim oblicima zdravstvene zaštite iz određenih specijalističkih djelatnosti, kao i pravo na prioritetne federalne programe zdravstvene zaštite, a koji se finansiraju iz sredstava federalnog fonda solidarnosti.

Osiguranje stabilnih finansijskih sredstava za jednakomjerno financiranje osnovnog paketa zdravstvenih prava u svim kantonima u FBiH je kočnica ispunjavanju navedene Odluke. Osnovni paket zdravstvenih prava finansira se iz prihoda prikupljenih po osnovu doprinosa za zdravstveno osiguranje, prihoda iz budžeta FBiH, kantona, odnosno općine, prihoda ostvarenih iz participacije.

Sporazumom o načinu i postupku korištenja zdravstvene zaštite izvan područja zavoda kantonalnog osiguranja kome osiguranik pripada je doživio izmjene i dopune 2017. te su u toku aktivnosti u vezi izmjena te donošenja Uputstva o promjenjivanju odredaba ovog sporazuma. Imenovano je Povjerenstvo za usaglašavanje i koordiniranje akcije za provođenje dogovorene politike u oblasti zdravstvene zaštite osiguranih lica u slučajevima predviđenim ovim sporazumom, što treba da doprinese efektivnijoj primjeni istog.

Kad je riječ o međukantonalnoj saradnji zavodi zdravstvenog osiguranja, za usluge koje se ne pružaju u kantonu za koji su nadležni, sklapaju ugovore sa zdravstvenim ustanovama koje imaju uslove za pružanje određene zdravstvene usluge u drugom kantonu. Takvi ugovori se sklapaju i između entiteta i BD.

U skladu sa odredbama Zakona o zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti, nezaposlena lica sa evidencije **Zavoda za zapošljavanje BD** ostvaruju slijedeće naknade: a) novčana naknada za slučaj nezaposlenosti, b) dokup nedostajućeg staža osiguranja do tri godine do sticanja uslova za odlazak u starosnu penziju i v) refundacija troškova ljekarske obrade nezaposlenih lica koja su proglašena trajno nesposobnim za rad.

Novčana naknada za vrijeme nezaposlenosti ostvaruje se kao pravo iz osiguranja za slučaj nezaposlenosti, pod uslovima i na način propisan Zakonom o zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti (članovi od 27-37). Pravo na novčanu naknadu ima nezaposleno lice koje je bilo obavezno osigurano za slučaj nezaposlenosti najmanje 8 mjeseci neprekidno u posljednjih 12 meseci, ili 12 mjeseci s prekidima u posljednjih 18 mjeseci. Nezaposleni ima pravo na novčanu naknadu u slučaju prestanka radnog odnosa, pod uslovom da do prestanka radnog odnosa nije došlo njegovom krivicom, uz njegovu saglasnost ili pristanak.

Novčana naknada iznosi 40% prosječne plate koje je lice ostvarilo u posljednja tri mjeseca rada ako ima preko 10 godina staža osiguranja, a 35% ako ima do 10 godina staža osiguranja. Iznos novčane naknade ne može biti niži od 20% prosječno isplaćene neto plate u Distriktu, niti viši od iznosa jedne prosječne neto plate utvrđene prema posljednjem podatku koji je objavila nadležna institucija za poslove statistike u Distriktu. Trajanje prava na novčanu naknadu:

1. 3 meseca, ako ima staž osiguranja od 1 do 5 godina;
2. 6 meseci, ako ima staž osiguranja duži od 5 do 15 godina;
3. 9 meseci, ako ima staž osiguranja duži od 15 do 25 godina;
4. 12 meseci, ako ima staž osiguranja duži od 25 godina staža;

Na zahtev korisnika novčane naknade Zavod za zapošljavanje može isplatiti novčanu naknadu za slučaj nezaposlenosti u jednokratnom iznosu za samozapošljavanje.

(Prilog br. 3 Tabela prikaz korisnika prava na novčanu naknadu ZZZ BD)

Pravo na uplatu doprinosa za penzijsko-invalidsko osiguranje-dokup staža nezaposlenim licima sa evidencije Zavoda za zapošljavanje, kojima nedostaje do tri godine do sticanja uslova za odlazak u starosnu penziju, omogućeno je na osnovu člana 27. Zakona o zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti. Dokup staža ovim licima vrši se uplatom sredstava na račun nadležnog entitetskog fonda penzijsko-invalidskog osiguranja nakon dobijanja uvjerenja od istih, da nezaposlenom licu nedostaje manje od tri godine do sticanja uslova za odlazak u starosnu penziju. Na sredstva uplaćena za dokup staža ne plaća se porez.

(Prilog br. 4 Tabela prikaz korisnika prava na dokup staža ZZZ BD)

Nezaposlenom licu sa evidencije Zavoda za zapošljavanje refundiraju se sredstva koja je uplatio na ime zdravstvene obrade za ocjenu radne sposobnosti pod uslovom da je proglašen trajno nesposoban za rad i da ovi troškovi nisu obuhvaćeni obaveznim zdravstvenim osiguranjem. Na ova sredstva ne plaća se porez.

Zavod vrši refundaciju troškova ljekarske obrade nezaposlenim licima sa evidencije Zavoda zasniva se na odredbi člana 58. stava 2 primjenjujući ovu odredbu Zakona, Zavod je na osnovu podnesenih zahtjeva, odnosno donesenih rješenja po istim, refundirao troškove ljekarske obrade za 77 lica u periodu 2012-2017

Odgovor na preporuku 11.(članovi 2.2; 6; 9; 10; 11; 12;13; 14)

Kada su u pitanju izmjene i dopune Krivičnog zakonodavstva u cilju osiguranja održivog povratka izbjeglicama i interno raseljenim licima usvojene su izmjene i dopune krivičnog zakonodavstva u BiH.Zakonom o izmjenama i dopunama **Krivičnog zakona FBiH**, je u članu 2. Krivičnog zakona FBiH dodat stav (11) kojim su definisana:

„(11) Krivična djela počinjena iz mržnje definisana su kao svako krivično djelo učinjeno zbog rasne pripadnosti, boje kože, vjerskog uvjerenja, nacionalnog ili etničkog porijekla, jezika, invaliditeta, spola, seksualne orijentacije ili rodnog identiteta druge osobe. Takvo postupanje uzet će se kao otežavajuća okolnost ako ovim zakonom nije izričito propisano teže kažnjavanje za kvalifikovani oblik krivičnog djela učinjenog iz mržnje.“

Izbjeglice, raseljena lica i povratnici, bez obzira na njihovu etničku pripadnost, u RS uživaju sva prava u pristupu ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima kao i domicilna lica. U RS svake godine vrše se posebna izdvajanja budžetskih sredstava za obnovu, infrastrukturu i komunalne objekate, kao i za pomoć u obnovi vjerskih i kulturnih objekata, radi zadovoljavanja potreba ove grupe lica.

Povratnici nemaju nikakvih problema u oblasti imovinskih prava koja ostvaruju u upravnom postupku, izuzev pojedinačnih slučajeva koji se rješavaju u sudskom postupku. Imovina izbjeglicama i raseljenim licima u RS vraćena je u preko 99,5% slučajeva.

Sa 31.12.2017 status raseljenih lica u BD BiH imaju 149 porodice. Osim porodica raseljenih lica,u BD BiH postoje i 3 porodice, izbjeglice iz Republike Hrvatske koje koriste alternativni smještaj u BD BiH. Što se tiče postojećeg smještaja u alternativnim smještajima koji se nalaze u naseljima obuhvaćenim CEB II Projekta u BD BiH trenutno je smješteno 240 porodica, od čega je 76 porodica sa statusom raseljenog lica, 161 porodica su porodice u stanju socijalne potrebe i 3 porodice su izbjeglice iz RH.

Trenutno u BD BiH imaju 73 porodice sa statusom raseljenih lica koja nisu obuhvaćena CEB II Projektom (smješteni su u kod rodbine, kod djece, podstanari i slično).Odjeljenje za raseljena lica, izbjeglice i stambena pitanja BD nastoji, putem osiguranih sredstava u Budžetu ovog Odjeljenja za 2018. kao i

kreditnih sredstava, udruženih sredstva sa drugim partnerima, domaćim i međunarodnim te donacijama Međunarodne zajednice u što većoj mjeri realizovati postavljene koji se definišu u Programu rada Odjeljenja.

Kada je u pitanju uživanje prava iz oblasti socijalne zaštite u FBiH, sva lica i porodice koje imaju prijavljeno prebivalište na području FBiH mogu uživati prava iz oblasti socijalne zaštite ukoliko ispunjavaju uslove za ostvarivanje istih regulisane Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom i kantonalnim propisima iz oblasti socijalne zaštite .

Članom 50. navedenog Zakona regulisano je da u obavljanju djelatnosti ustanove ne smiju uspostavljati nikakva ograničenja u pogledu teritorijalne, nacionalne, vjerske, političke i bilo koje druge pripadnosti korisnika tih ustanova (rasa, boja kože, spol, jezik, socijalno porijeklo).

Izbjeglice i interno raseljene osobe, a posebno i one koje pripadaju etničkim manjinama ne suočavaju se sa diskriminacijom koja rezultira poteškoćama u pristupu socijalnim pravima. Djelatnost socijalne zaštite obuhvata mjere i aktivnosti za stvaranje uslova za ostvarivanje zaštitne funkcije porodice, uslova za samostalan život i rad lica koja se nalaze u stanju socijalne potrebe ili za njihovo aktiviranje u skladu sa sposobnostima, obezbjeđivanje sredstava za život materijalno neobezbijeđenim i za rad nesposobnim licima i drugim građanima koji su u stanju socijalne potrebe, kao i obezbjeđivanje drugih oblika socijalne zaštite. Prava iz ovog zakona pripadaju licima koja ispunjavaju propisane uslove bez obzira na razlike u rasi, boji kože, polu, jeziku, političkom, nacionalnom i vjerskom opredjeljenju, socijalnom i ekonomskom porijeklu, mjestu rođenja, invalidnosti ili bilo kojem drugom statusu. Ustanove socijalne zaštite obezbjeđuju ravnopravnost u pristupu i korištenju prava sadržanih u ovom zakonu i u svom djelovanju sprečavaju svaki vid diskriminacije, direktne ili indirektno, po bilo kom osnovu. Fizička i pravna lica koja primjenjuju ovaj zakon dužna su da poštuju dostojanstvo, ličnost korisnika i da brinu o njihovom interesu.

RS je donijela Strategiju razvoja kulture 2017-2022. Svi imaju jednak pristup kulturnim pravima pa tako i manjine i povratnici. Cilj je i promocija stvaralaštva nacionalnih manjina. Ministarstvo prosvjete i kulture je donijelo Pravilnik o sufinansiranju kulturnog stvaralaštva nacionalnih manjina RS i svake godine izdvaja sredstva za ove namjene.

Odgovor na preporuku 12. (članovi 2.2; 6; 9; 11; 12)

JU Zavod za zapošljavanje RS u skladu sa "Akcionim planom BiH za rješavanje problema Roma u oblasti zapošljavanja, stambenog zbrinjavanja i zdravstvene zaštite" od 2009. provodi projekte zapošljavanja Roma koji se finansiraju grantovima MLJPI BiH.

U skladu sa Akcionim planom zapošljavanja RS za 2018. (tačka 1.6.1.) koja ima za cilj unapređenje zapošljavanja najranjivijih grupa nezaposlenih lica i u skladu sa kriterijima utvrđenim Memorandumom o razumijevanju o implementaciji "Akcionog plana BiH za rješavanje problema Roma u oblasti zapošljavanja" od 20.12.2017. Zavod za zapošljavanje realizuje "Program podrške zapošljavanju Roma u RS u 2018. Cilj Projekta je zapošljavanje lica romske nacionalnosti putem podsticajnih sredstava za poslodavce i stvaranje uslova za samozapošljavanje, ravnopravno muškaraca i žena, u skladu sa iskazanim potrebama. Putem Projekta poboljšati materijalni položaj i pospješiti zapošljivost romske populacije radi ekonomske i socijalne sigurnosti i integracije u društvene tokove u RS. Ukupna vrijednost Programa je 219.380 KM, a finansira se iz granta MLJPI BiH za 2017. Projektom je planirano da se putem sufinansiranja zapošljavanja kod poslodavca ili pokretanjem vlastite djelatnosti zaposli 38 lica romske nacionalnosti, ravnopravno muškarci i žene (29 lica kod poslodavaca i 9 lica kroz samozapošljavanje).

U izvještajnom periodu kroz Programe zapošljavanja i samozapošljavanja Roma koje je realizovao Zavod za zapošljavanje Republike Srpske zaposleno je ukupno 195 lica za koja su izdvojena sredstva u iznosu od 1.341.000 KM .

U skladu sa Zakonom o zdravstvenoj zaštiti propisane su prioritetne mjere zdravstvene zaštite kojima se omogućava pristupačnost svim nivoima zdravstvene zaštite vulnerabilnim grupama kao što su: osobe sa invaliditetom, lica starija od 65 godina, materijalno neosigurana lica, Romi, povratnici, raseljeni i izbjeglice, žrtve nasilja, duševni bolesnici. Izvori finansiranja definisani su istim zakonom. Za lica koja imaju status povratnika, finansijska sredstva za ovu namjenu planiraju ministarstva nadležna za povratnike, izbjeglice i raseljene osobe. Nakon isteka statusa "povratnika" uslovi za ulazak u sustav obveznog zdravstvenog osiguranja su isti kao i za sve druge stanovnike FBiH.

Odluka o ostvarivanju prava iz bolničke zdravstvene zaštite povratnika u RS, u zdravstvenim ustanovama u FBiH donijeta je od strane Vlade FBiH u 2007. Ista je od 2008. do 2012. implementirana iz sredstava fonda solidarnosti FBiH. Od 2014. sredstva za ovu namjenu se planiraju u Proračunu FBiH.

Zapošljavanje nezaposlenih lica iz reda romske populacije, sa evidencije Zavoda za zapošljavanje BD BiH, vrši se u skladu sa uslovima Memoranduma o razumijevanju o implementaciji Akcionog plana BiH za rješavanje problema Roma u oblasti zapošljavanja, koji je potpisan sa MLJPI BiH. U periodu 2012-2017. zaposleno je 15 lica po programima zapošljavanja ili samozapošljavanja Roma, i to 2012. 2 lica, 2013. 2 lica, 2014. 4 lica, 2015. 2 lica, 2016. 1 lice i 2017. 4 lica te je po tom osnovu plasirano ukupno 124.000,00 KM. U 2018. će se nastaviti realizacija Programa zapošljavanja i samozapošljavanja Roma za šta je Zavod za zapošljavanje BD BiH predvidio sredstva od ukupno 154.000,00 KM.

Vežano za Sporazum o načinu i postupku korištenja zdravstvene zaštite osiguranih osoba na teritoriji BiH, van područja entiteta, odnosno BD BiH kome osigurane osobe pripadaju, Konferencija za oblast zdravstva u BiH je na svom 7. sastanku, održanom 20. oktobra 2017. donijela zaključak kojim je pokrenuta Inicijativa za izmjene i dopune Sporazuma o načinu i postupku korištenja zdravstvene zaštite osiguranih osoba na teritoriji BiH, van područja entiteta, odnosno BD BiH kome osigurane osobe pripadaju, Ministarstvo civilnih poslova BiH je formiralo Radnu grupu, te organiziralo sastanak Radne grupe za utvrđivanje prijedloga za izmjene i dopune Sporazuma.

Radna grupa je konstatovala da je pitanje pristupa zdravstvenoj zaštiti raseljenih osoba i povratnika regulirano Zakonom o izbjeglicama iz BiH i raseljenim osobama u BiH, Zakonom o raseljenim licima, povratnicima i izbjeglicama u RS i Zakonom o raseljenim licima i povratnicima u FBiH i izbjeglicama iz BiH, te da nije potrebno pristupiti izmjenama Sporazuma o načinu i postupku korištenja zdravstvene zaštite osiguranih osoba na teritoriji BiH, van područja entiteta, odnosno BD BiH kome osigurane osobe pripadaju.

Odgovor na preporuku 13. (član 3)

U cilju jačanja angažmana Agencije za ravnopravnost spolova BiH i gender centara entiteta iz perspektive rodne ravnopravnosti u ocjeni pravnih dokumenata, broj akata koji se dostavljaju na mišljenje agenciji i gender centrima se iz godine u godinu povećava. Obradeno je: 2011:1, 2012:5, 2013: 30, 2014: 28, 2015:32, 2016 i 2017 : 45 a u prvoj polovini 2018. veći je broj datih mišljenja u odnosu na prethodne dvije godine. U 90% slučajeva sugestije ARS BiH, MLJPI BiH, date u pomenutim mišljenjima, su prihvaćene. U izvještajnom periodu preporuke Gender centra za usaglašavanje pravnih akata prihvatane su u prosjeku oko 85 %.

Uspostavljeni su gender institucionalni mehanizmi na nivou države, entiteta, kantona, gradova i opština i proširena je mreža imenovanih kontakt osoba za pitanja ravnopravnosti spolova u institucijama na državnom nivou. Od 2014. proširene su rodno razvrstane statističke evidencije, kako bi se mogli generisati, analizirati i pratiti podaci o stanju ravnopravnosti spolova u različitim segmentima rada institucija (politike zapošljavanja, zastupljenost o komisijama i odborima, radnim grupama,).

Proaktivnim pristupom međunarodnim donatorima ARS BiH, MLJPI BiH nastoji prevazići nedostatak ljudskih kapaciteta kao i budžetskih sredstava realizaciju ciljeva postavljenih zakonom i strateškim dokumentima. Provedba Gender akcionog plana BiH za period 2013-2017.(GAP BiH) je, osim iz budžetskih sredstava, bila finansirana iz sredstava Finansijskog mehanizma za implementaciju GAP BiH (FIGAP programa) koji je uspostavljen krajem 2009. na inicijativu ARS BiH, MLJPI BiH u saradnji sa entitetskim gender centrima. FIGAP program je finansijski podržala grupa međunarodnih donatora. Nedovoljni ljudski resursi predstavljaju prepreku za učinkovitije funkcionisanje ARS BiH, MLJPI BiH, posebno ako se ima u vidu kontinuirano povećanje obima posla donošenjem novih sektorskih strategija i akcionih planova, kao što je Akcioni plan za implementaciju UNSCR 1325 u BiH i Okvirna strategija za provedbu Istanbulske konvencije u BiH, te novi set aktivnosti u postizanju evropskih standarda ravnopravnosti spolova u procesu pristupanja BiH evropskim integracijama.

U cilju informisanja Vlade i Narodne skupštine Republike Srpske o obavezi usaglašavanja svih zakonskih i podzakonskih akata sa predmetnim standardima, Gender centar je 2017. izradio Poseban izvještaj o usaglašavanju zakona i drugih propisa RS sa pravnim standardima za ravnopravnost polova, koji je usvojila Narodna skupština RS. Izvještaj sadrži pregled domaćih i međunarodnih obavezujućih normativno-pravnih standarda za ravnopravnost polova, analizu i pregled učinka usaglašavanja zakona i drugih propisa (kvantitativni pregled i pregled po oblastima), kao i zaključke i preporuke predlagačima akata, kojima se ukazuje na obavezu usaglašavanja pravnih akata sa predmetnim standardima i praćenje primjene propisa i drugih akata, odnosno njihovih efekata na žene i muškarce, kao i korišćenje ovih nalaza za planiranje i provođenje mjera kojima će se uticati na eliminisanje diskriminacije i nejednakosti.

Svim republičkim organima i organizacijama i drugim institucijama sistema, kao i jedinicama lokalne samouprave i komisijama za ravnopravnost polova u istima, Gender centar RS pružao je stručnu podršku izradi i sprovođenju posebnih privremenih programa i/ili mjera za unapređenje položaja žena i ravnopravnosti polova, uključujući i podršku jedinicama lokalne samouprave u izradi i sprovođenju lokalnih akcionih planova za ravnopravnost polova. U cilju unaprijeđenja rada na ovim pitanjima, potrebno je jačati kapacitete GC RS za rad na analizi i usaglašavanju pravnih akata sa standardima za ravnopravnost polova.

Gender Centra Federacije BiH sa federalnim ministarstvima, kroz programske, projektne i druge aktivnosti, ima veći broj dokumenata koji uključuju principe ravnopravnosti spolova. Gender Centar FBiH je uključen kao partner u fazi pripreme nacrtanih verzija prioritarnih politika i strateškog okvira politika koje su u vezi sa poboljšanjem ravnopravnosti spolova.

Razvijena je programska saradnja sa komisijama za ravnopravnost spolova oba doma Parlamenta FBiH. Gender centar FBiH izradio je priručnik za državne službenike kao vodič kreatorima javnih politika za uključivanje principa ravnopravnosti spolova i odredbi Zakona o ravnopravnosti spolova BiH. Pripremljen je i paket obuke za državne službenike iz oblasti ravnopravnosti spolova, koji se nalazi u redovnom programu obuka Agencije za državnu službu FBiH i provodi se svake godine. Ovaj proces je standardiziran donošenjem Uredbe o pravilima za učešće zainteresirane javnosti u postupku pripreme federalnih propisa i drugih akata 2012. i Uredbe o postupku procjene uticaja propisa 2014.

Zakona o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u FBiH 2017. propisuje kao obavezan princip uključivanja ravnopravnosti spolova u sve politike, strategije i druge akte, na svim nivoima vlasti u FBiH, što podrazumijeva efikasno i efektivno poštovanje ravnopravnosti spolova prilikom uspostavljanja strukture sistema, ravnopravno uključivanje i tretiranje potreba žena i muškaraca, ravnopravno uključivanje u proces konsultacije, kao i rodno odgovorni nadzor i procjenu učinka javne politike na osobe ženskog i muškog spola.

Odgovor na preporuku 14. (članovi 3; 6)

Postizanju ciljeva GAP BiH u oblasti ekonomskog jačanja žena doprinijelo je donošenje značajnih entitetskih podzakonskih akata i uvođenje mjera strukturne politike koje omogućavaju primjenu specifičnih programa u segmentu ruralnog poduzetništva, te novčano stimulisanje i podsticaj kao i afirmaciju žena u oblasti ruralnog razvoja.

Provođeni su programi i mjere za ravnopravno uključivanje žena na tržište rada, omogućavanje pristupa ekonomskim resursima, te mjere zaštite od diskriminacije na osnovu spola u radu i radnim odnosima. Aktivne politike zapošljavanja usmjerene su na obuku, stručno zapošljavanje i usavršavanje, dokvalifikaciju i prekvalifikaciju, pripremu nezaposlenih za tržište rada i stvaranje jednakih mogućnosti za sve u pristupu tržištu rada. Podrška je pružena ciljnim grupama nezaposlenih osoba koje su strateškim dokumentima utvrđene kao teže zapošljive, a posebno mladim osobama i ženama.

U okviru FIGAP programa podržani su projekti u oblasti ekonomskog osnaživanja žena koji su bili usmjereni na promociju poduzetništva žena, prekvalifikacije i dokvalifikacije za zapošljavanje i samozapošljavanje u skladu sa potrebama tržišta rada. Ovi su projekti uključivali i brojne oblike neformalne edukacije (pokretanje biznisa, pčelarstvo, platenički uzgoj voća i povrća, informatička edukacija), u cilju izgradnje vještina žena za sudjelovanje na tržištu rada i za pokretanje samostalnih biznisa.

Iako se primjećuje blagi progres u ovom pogledu, problemi nezaposlenosti žena su još izraženi. U 2017. godini stopa nezaposlenosti iznosila je 20,5% (18,9% za muškarce i 23,1% za žene) a 2016. je iznosila 25,4% (22,5% za muškarce i 30% za žene). Prema istom izvoru podataka, stope aktivnosti i zaposlenosti su iznosile 42,6% i 33,9%, dok su u 2016. bile 43,1% i 32,2%.

U publikaciji „Rodne razlike u iskorištavanju prava i mogućnosti koje nudi društvo u BiH, (Svjetska banka, 2015) navodi se da „postoje vidljive rodne razlike u satnici u korist muškaraca i koje su primjetne u svim nivoima obrazovanja, starosnim grupama, zanimanjima i industrijama“.

Žene učestvuju na tržištu rada manje od muškaraca zbog njihove veće odgovornosti za domaćinstvo, manje je mogućnosti za rad, male motivacije da nastave obrazovanje, teže im je pristupiti i imati u vlasništvu sredstva, a problem je posebno izražen za žene u ruralnim područjima.

Žene su češće zaposlene kao stručnjaci, tehničari i službenici, radnici u uslugama ili prodaji, dok su muškarci češće zaposleni kao kvalifikovani manuelni radnici i zanatlije, u vojnim snagama i na menadžerskim položajima. Procentualno najveća zastupljenost žena je u kategoriji uslužnih djelatnosti.

Prema podacima Agencije za statistiku BiH 70% od ukupno zaposlenih žena u BiH u 2018. radi u djelatnostima koje imaju najniže plate, a to su: trgovina na veliko i malo, prerađivačka industrija, djelatnosti zdravstvene i socijalne zaštite i obrazovanje.

Što se tiče obrazovanja, žene predstavljaju većinu u zdravstvenim oblastima (farmacija, stomatologija, medicina) i jezičkim studijima a samo 10% žena obrazuje se u oblastima kao što su mašinstvo i elektrotehnika. Ovakve razlike u profiliranju zanimanja direktno utiču i na stanje na tržištu rada, te je potrebno uticati na promjene stereotipnog shvatanja zanimanja, što bi omogućilo ravnopravnu zastupljenost na tržištu rada.

Ukupna stopa nepismenosti u BiH, prema popisu iz 2013. je 2,82 i to za muškarce je 0,79, a za žene čak 4,76. Prema podacima iz publikacije „Žene i muškarci u BiH“ 2018. Agencije za statistiku BiH, više je žena koje diplomiraju i završavaju specijalistički i magistarski studij, ali je više muškaraca koji uspijevaju ostvariti zvanje doktora nauka.

Što se tiče stope računarske pismenosti, za muškarce i žene do 29 god. je izjednačena, nešto je veća za muškarce nego za žene u starosnim grupama od 30-59 god.

Iako je uvedena izborna kvota od najmanje 40% žena na izbornim listama, žene trenutno učestvuju u zakonodavnoj vlasti sa oko 20%. Prema podacima Agencije za državnu službu BiH na pozicijama državnih službenika/ca zaposleno je 3789 osoba od čega je 53% žena i 47% muškaraca. Na višim pozicijama u upravi žene su zastupljene u prosjeku 15%.

U BiH postoji rodni jaz u korištenju plaćenog i neplaćenog rada pri čemu je udio u neplaćenom radu kada su u pitanju žene daleko veći. Razlozi takve pojave leže u stereotipnim rodnim ulogama i nejednakoj podjeli porodičnih odgovornosti, a značajni faktori su nedovoljno razvijene i rasprostranjene službe za brigu o djeci i starima, kao i postojanost rodno segregiranog tržišta rada.

Prema podacima Svjetske banke, učešće žena u sivoj ekonomiji (koja u BiH iznosi oko 30% GDP-a) u većem je obimu nego učešće muškaraca, zbog čega siva ekonomija ima snažne implikacije i na ravnopravnost spolova u BiH. Siva ekonomija podrazumijeva i degradiranje i kršenje prava radnika/radnica od strane poslodavca budući da su radnici/radnice primorani prihvatiti loše radne uslove, te se nerijetko suočavaju i s dodatnim problemima uslijed svog nepovoljnog položaja.

Vanjskotrgovinska komora BiH je pokrenula pilot-projekat razvoja ruralnog turizma, te su potpisani ugovori o saradnji između turističkih agencija i seoskih domaćinstava, a sve s ciljem promovisanja ruralnog turizma, s posebnim akcentom na uključivanja mladih i žena. Značajni rezultati ostvareni su kroz dodjelu poticaja za razvoj ženskog poduzetništva, a bolji uvid je postignut uvođenjem rodno razvrstane statistike i rodnih indikatora s ciljem povećanja učešća žena u projektima za dodjelu poticaja. Projekat podržava podržava USAID – FARMA.

Kontinuirano su provođene promotivne aktivnosti koje su obično intenzivirane u okviru obilježavanja značajnih datuma kao što su: *Dan žena*, *Međunarodni dan poduzetništva žena* i *Međunarodni dan žena na selu*, i koje uključuju radionice, okrugle stolovi, sajmovi i izložbe i edukacije pri čemu se pokušava usmjeriti pažnja na probleme unaprijeđenja znanja i svijesti o položaju najugroženijih grupa žena, što usmjerava na poboljšanje uslova njihovih života.

U BiH se obilježava „*Međunarodni dan djevojčica u IKT-u*“ u cilju podsticanja većeg interesovanja i napredovanja žena u obrazovanju, inovacijama, tehničkim, tehnološkim i IKT oblastima.

2017. otpočela je kampanja „*Pravo na djelu za žene na selu*“, s ciljem poboljšanja položaja žena na selu koja se provodi na teritoriji cijele BiH. Razlog za provedbu ovog projekta je činjenica da oko 80% zaposlenih žena na selu nema penzijsko-invalidsko ni zdravstveno osiguranje. S druge strane, žene na selu čine 43% radne snage u poljoprivrednoj proizvodnji, a ostvaruju savega 1% primanja. Žene na selu posjeduju samo 2% zemlje. Namjera ove kampanje jeste uticati na vlasti da izmijene Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju FBiH i RS, kako bi se omogućilo ženama na selu uplaćivanje doprinosa po minimalnoj stopi penzijskog osiguranja.

Strukturalne prepreke za veće učešće žena u donošenju odluka na svim nivoima su dugotrajnog karaktera jer postoje stereotipi i predrasude u razumijevanju rodnih uloga u oblastima kojima tradicionalno dominiraju muškarci.

U posljednje tri godine ostvaren je napredak u prihvatanju standarda ravnopravne zastupljenosti polova na mjestim odlučivanja, što predstavlja značajan rezultat. Predlagači zakonskih ili podzakonskih akata su u oko 85 % slučajeva sami unosili odredbu kojom se propisuje obaveza ravnopravne zastupljenosti polova na mjestima odlučivanja ili prihvatili preporuku Gender centra RS da ugrade ovaj standard.

U izvještajnom periodu u RS sprovedena su 4 izborna procesa (2 za opšte i 2 za lokalne izbore), sprovedene su brojne mjere, čiji su nosioci bili GC RS, organi republičke i lokalne uprave, kao i nevladine i međunarodne organizacije. I pored toga detektovane su brojne prepreke za povećanje broja žena donosioca odluka, što i na republičkom i na lokalnom nivou u dostizanju zakonskog minimuma od 40% zastupljenosti. GC RS će nastaviti pratiti stanje, izvještavati najviše organe vlasti u RS i sprovoditi mjere i aktivnosti za unapređenje položaja žena u javnom i političkom životu. GC RS posebno radi na podizanju svijesti javnosti o značaju povećanja učešća žena u javnom i političkom životu kroz sprovođenje kampanje „Biraj Ravnopravno“, koja se sprovodi u skladu sa svakim izbornim ciklusom.

Gender centar Republike Srpske, svake dvije godine izrađuje Izvještaj o napretku u primjeni normativno-pravnih standarda za ravnopravnost polova u oblasti rada i zapošljavanja u RS i Izvještaj o napretku u primjeni normativno-pravnih standarda za ravnopravnost polova u javnom i političkom životu. Vlada Republike Srpske izradila je i usvojila dva izvještaja za rad i zapošljavanje i dva izvještaja za javni i politički život i to za period 2013 – 2014 i 2015 - 2016. Cilj je da se prati napredak u primjeni navedenih standarda u ovim oblastima, a istim se daje statistički pregled rada, zapošljavanja i radne snage, pregled usaglašenosti zakonskog okvira i javnih politika u ovim oblastima sa pravno-obavezujućim standardima za ravnopravnost polova, pregled primjene standarda u praksi, kao i zaključci i preporuke za unaprijeđenje stanja.

Gender centar RS je u 2016. proveo i publikovao istraživanje o rodnim nejednakostima u RS, radi utvrđivanja najvažnijih rodnih dispariteta i definisanja preporuka za programe i mjere kojima će se ove nejednakosti smanjiti. Istraživanje je pratilo rodne nejednakost i u oblasti obrazovanja i rada i zapošljavanja. Rezultati istraživanja pokazuju da osim patrijarhalnih rodnih obrazaca u ranoj socijalizaciji i kulturnih činilaca postoje i određene systemske prepreke za veće učešće žena na tržištu rada. Istraživanja pokazuju da je rodni jaz u zaposlenosti prisutan u svim generacijama, a najizraženiji je kod mladih. Učešće žena na tržištu rada je manje nego učešće muškaraca i njihov prolaz ka radnim mjestima teži. Žene su rjeđe zaposlene i češće ostaju neaktivne, a mlade žene predstavljaju veoma ugroženu kategoriju u pogledu učešća na tržištu rada. Kao najznačajnije faktore za učešće žena na tržištu rada istraživanje prepoznaje: radna socijalizacija dječaka i djevojčica se razlikuje (dječaci se više usmjeravaju prema tržišnim ekonomskim aktivnostima i ranije u njih uključuju, a djevojčice se više usmjeravaju prema radu u domaćinstvu), i dalje prisutna segregacija prema zanimanjima i granama djelatnosti (muškarci se koncentrišu u oblastima tehničkih, prirodno-matematičkih oblasti, a žene u biološko-medicinskim, društvenim, humanističkim naukama, jezicima i umjetnostima), žene ostvaruju kraći radni staž nego muškarci zato što se uključuju kasnije na tržište rada ili prave prekide u karijeri zbog rađanja djece zbog čega i rjeđe ostvaruju pravo na ličnu penziju ili je ona manja (20,5% žena u dobi od 65+ ne prima nikakvu penziju, dok je među muškarcima iste dobi takvih samo 5,7%, a 85% muškaraca prima penziju na osnovu ostvarenog radnog staža, u odnosu na tek 33% žena u dobi od 65+), žene su manje plaćene od muškaraca (zaposlene žene iz uzorka u 2016. god. zarađivale su prosjeku 200 KM manje mjesečno nego zaposleni muškarci), kućni rad i briga o porodici i djeci su i dalje gotovo potpuno odgovornost žena (muškarci se tek nešto više uključuju u brigu o bolesnima i starima, a potom u brigu o djeci (44,3% očeva ne preuzima na sebe nikakvu obavezu oko malog djeteta, dok sa druge strane, 9 od 10 majki je uključeno u sve obaveze), savremeni sistem u koji se prije svega mladi uključuju, obilježen je malim šansama i rigidnim pravilima i

ne pruža odgovarajuću podršku (posebno vidljivo iz podatka da rani ulazak u brak i rođenje djeteta smanjuje šanse da se stekne visoko obrazovanje). Sistem obrazovanja i socijalne podrške tako je postavljen da ne omogućava lako kombinovanje porodičnih obaveza sa školovanjem. Isto je pokazalo i da su niža obrazovna postignuća danas više problem muške populacije. Mlađi muškarci su znatno manje motivisani da nastave sa školovanjem za razliku od žena, koje porodica sve više podstiče da se obrazuju. Među mladim muškarcima manje je fakultetski obrazovanih nego među mladim ženama.

Na osnovu sprovedenog istraživanja Gender centar RS sačinio je i Poseban izvještaj o nalazima i preporukama istraživanja o socio–ekonomskim rodnom nejednakostima u RS, a koji je zaključkom usvojila Vlada Republike Srpske i istim zadužila sva ministarstva Republike Srpske da nalaze i preporuke predmetnog izvještaja uzmu u obzir u planiranju, sprovođenju i praćenju efekata mjera u svojim resornim nadležnostima. Izvještaj sadrži nalaze istraživanja po oblastima, identifikaciju područja značajnih promjena i područja bez promjena, preporuke za djelovanje i prijedloge mjera po oblastima i nadležnostima za sistemsko prevazilaženje identifikovanih faktora i prepreka za učešće žena na tržištu rada. Predložene su mjere koje treba da doprinesu smanjenju rodne segregacije u obrazovanju i radu, stimulisanju djevojčica i dječaka na izbor profesija u kojima su manje zastupljeni, preraspodjelu uloga i odgovornosti u privatnoj sferi, što utiče i na rodnu segregaciju u zanimanjima, kao i podsticanje preduzetništva, ukidanje imovinskog jaza i druge mjere.

Gender centar RS. od 2011. svake godine obilježava "Međunarodni dan djevojčica u informaciono-komunikacionim tehnologijama (IKT) Girls in ICT Day! 2018", i u saradnji sa partnerima organizuje razne aktivnosti i događaje. Cilj ove kampanje je podizanje svijesti i povećanje učešća djevojčica u informaciono–komunikacionim tehnologijama. Ova kampanja je prepoznata i na međunarodnom nivou od strane Međunarodne komunikacione unije (ITU), sa sjedištem u Ženevi, te su naše aktivnosti svake godine vidljive i na svjetskom nivou putem web site-a Girls in ICT Day koji se nalazi u okviru pomenute unije

Vlada FBiH je pristupila primjeni gender mainstreaminga, kao globalne strategije za postizanje ravnopravnosti spolova/rodne ravnopravnosti kroz ugradnju prioriteta i potreba žena i muškaraca u sve javne politike, uključujući i Bužet FBiH.

Postignuti rezultati i stečeno iskustvo u ranijem razdoblju, provedbom Akcijskog plana za uvođenje gender odgovornog budžetiranja u pilot oblasti „Rad i zapošljavanje“ (AP/GOB/FBiH/2010-2012), poslužili su za izradu novog Strateškog plana za uvođenje gender odgovornog budžetiranja u FBiH (SP/GOB/FBiH/2013-2015). Za realizaciju ove odluke zaduženi su Gender Centar FBiH, Federalno ministarstvo finansija i ostala relevantna ministarstva i zavodi, koji u svojim budžetima imaju sredstva za poticanje zapošljavanja i održivost poslovanja. Nositelji aktivnosti implementacije su odgovorni da na relevantnim odabranim bužetnim programima primjene principe ravnopravnosti spolova, u svim budžetnim fazama a čiji očekivani rezultat je potpuna primjena programskog budžeta utemeljenog na mjerama učinka, što uključuje i praćenje utjecaja budžetne potrošnje na različite potrebe i prioritete žena i muškaraca, te uspostava odgovarajućeg kontrolnog okruženja i instrumenata kontrole.

U skladu sa obavezama iz ovog strateškog dokumenta, sačinjen je Završni izvještaj o rezultatima provedbe SP/GOB/FBiH/2013-2015 sa preporukama kojima se predlaže način nastavka razvoja inicijative za uvođenje gender odgovornog budžetiranja u Budžet FBiH, Vlada FBiH je usvojila Odluku kojom izražava svoju odlučnost da u postojeću reformu javnih finansija, kroz propisivanje metodologije programskih budžeta zasnovanih na rezultatima uključi i metodologiju gender odgovornog budžetiranja.

Vlada FBiH je donijela zaključak u 2015. kojim se zadužuju rukovoditelji budžetskih programa da osiguraju potrebno podršku za efikasan rad i preuzmu odgovornost za namjensko i svrshodno planiranje i korištenje budžetskih sredstava, u skladu sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH i Gender Akcionim planom BiH.

Vlada FBiH je u 2018. usvojila i Akcioni plan za razvoj poduzetništva žena 2018-2020. Ciljevi razvoja poduzetništva žena u FBiH do 2020. oslanjaju se na strateški cilj8., „Poticanje poduzetništva ciljanih skupina“ mjera 8.1.2. „Poticaj ženama poduzetnicama“, iz dosadašnjeg strateškog dokumenta „Razvoj malog i srednjeg poduzetništva u FBiH 2009-2018. Na osnovu ostvarenih uvida u stanje poduzetništva žena i obavljenih konsultacija sa ključnim akterima koji mogu da doprinesu njegovom razvoju, usvojeni su ciljevi čijem ostvarivanju Akcioni plan za razvoj poduzetništva žena u Federaciji BiH za razdoblje 2018-2020. treba da doprinese: 1. Unaprijediti analitičke osnove za praćenje i poticanje razvoja poduzetništva žena; 2. Osigurati sistemsku podršku ravoju poduzetništva žena; 3. Jačati promociju i povezivanje poduzetnica.

Aktivna politika zapošljavanja u FBiH provodi se u skladu odredbama Zakona o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba¹. Mjere aktivne politike zapošljavanja provodi Federalni zavod za zapošljavanje u saradnji sa kantonalnim službama za zapošljavanje kroz programe prilagođene potrebama tržišta rada. Programske aktivnosti u okviru mjera aktivne politike zapošljavanja odnose se na poticanje zapošljavanja kod poslodavaca, pružanje podrške pri samozapošljavanju, pripremu za rada kroz obuku, stručno osposobljavanje i usavršavanje nezaposlenih osoba u skladu sa potrebama određenih poslodavaca i ukupnim kretanjima na tržištu rada. Realizacijom mjera aktivne politike zapošljavanja nastoji se ostvariti zapošljavanje što većeg broja osoba sa evidencije nezaposlenih u FBiH. Aktivnostima u okviru mjera aktivne politike zapošljavanja realiziraju se i programi koji se ističu posebnom socijalnom i rodnom osjetljivošću radi poticanja zapošljavanja teško zapošljivih kategorija, odnosno jačanja njihove konkurentnosti na tržištu rada. Realiziraju se i programi usmjereni na zapošljavanje žena. Prema izvještaju o radu Federalnog zavoda za zapošljavanje za 2017. u 2016. sa evidencija nezaposlenih radi zaposlenja brisano je ukupno 42.670 žena. Programom rada Federalnog zavoda za zapošljavanje za 2018. žene su prepoznate kao ciljana grupa svih pojedinačnih programa sufinansiranja zapošljavanja, samozapošljavanja i pripreme za rad. Također, kroz projekat Svjetske banke koji se odnosi na podršku zapošljavanju predviđeno je da će se kroz aktivnosti Federalnog zavoda za zapošljavanje i kantonalnih službi za zapošljavanje u četverogodišnjem periodu do 2020. zaposliti 15.000 teže zapošljivih nezaposlenih osoba, u koju grupu spadaju i žene.

Kada je u pitanju nezaposlenost u BD BiH primjetan je pad broja nezaposlenih lica na evidenciji Zavoda za zapošljavanje BD BiH. Upoređujući 31.12.2012. i 31.12.2017. na evidenciji nezaposlenih je 1243 lica manje. Od ukupnog broja nezaposlenih na dan 31.12.2017. na nezaposlene žene odlazi 6.029 ili 54,70%.

(Prilog br. 5. Tabelarni prikaz nezaposlenih lica na dan 31.12.2012/2017 ZZZ BD)

U cilju održivog djelovanja na unaprijeđenju položaja vulnerabilnih grupa, Gender Centar FBiH učestvuje u implementaciji Strategije za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u FBiH (2016-2020). u dijelu koji se odnosi na prevenciju nasilja i ravnopravno učešće žena i muškaraca sa invaliditetom u javnom životu. Gender Centar FBiH je pokrenuo aktivnosti na integrisanju pitanja osoba sa invaliditetom u Nacrt Akcionog plana za provedbu Strategije za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici FBiH (2018-2020). U cilju ravnopravnog učešća žena i muškaraca sa invaliditetom u javnom životu, Gender Centar

FBiH je u izbornoj godini uputio političkim strankama i Centralnoj izbornoj komisiji BiH obavještenje o Zaključnim razmatranjima UN Komiteta za prava osoba sa invaliditetom o inicijalnom izvještaju BiH o provedbi Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom od 12.04.2017. i aktivnostima planiranim Strategijom za unapređenje prava i položaja osoba sa invaliditetom u FBiH (2016-2021), a u dijelu koji se tiče učešća u javnom životu. Ispred Gender Centra FBiH imenovan je član u Koordinaciono tijelo Vlade FBiH za praćenje, usmjeravanje i izvještavanje o realizaciji aktivnosti Strategije za unapređenje prava i položaja osoba sa invaliditetom u FBiH (2016-2020).

Zakonom o posredovanju u zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti propisano je da je u suprotnosti sa ovim zakonom svaka diskriminacija zasnovana na polu u procesu zapošljavanja, otvorenog oglasa i postupaka popune slobodnih radnih mjesta. Prilikom planiranja i realizacije programa zapošljavanja Zavod za zapošljavanje vodi računa o ravnomjernoj zastupljenosti polova. Strategija zapošljavanja RS 2016-2020 koja predstavlja ključni dokumenat kada je u pitanju zapošljavanje u svom prvom strateškom cilju "Povećati zaposlenost i ekonomsku aktivnost stanovništva u RS" u okviru operativnog cilja "1.6. Unaprijediti zapošljavanje najranjivijih grupa nezaposlenih lica (mladi, djeca poginulih boraca, ratni vojni invalidi i druga lica sa invaliditetom, demobilisani borci, nacionalne manjine, žene, lica koja imaju više od 50 godina) prepoznaje žene kao posebnu ciljnu grupu i kroz mjeru "1.6.1 Kontinuirano kreiranje, finansiranje i sprovođenje aktivnih mjera u cilju povećanja zapošljivosti, zaposlenosti i samozaposlenosti lica iz ugroženih kategorija nezaposlenih lica" nastoji povećati zaposlenost i zapošljivost ove kategorije.

Akcionim planom zapošljavanja za 2018. jedna posebna mjera je posvećena ženama kao ciljnoj grupi i to ženama žrtvama porodičnog nasilja i u ruralnim područjima pri čemu je Zavod za zapošljavanje RS izdvojio finansijska sredstva u iznosu od 500.000 KM za zapošljavanje i samozapošljavanje 115 lica iz ove kategorije u privredi U 2018. izmjenama Akcionog plana zapošljavanje za 2018. povećan je broj lica sa 115 na 408 i iznos sredstava sa 500.000 KM na 1.725.000 KM za zapošljavanje po ovom programu.

U Republici Srpskoj nema razliku u pristupu bilo kom nivou obrazovanja između dječaka i djevojčica. Zakonom o predškolskom vaspitanju i obrazovanju je, pored ostalog, propisano, da se obezbjeđuje jedanaka dostupnost svakom predškolskom djetetu bez diskriminacije i izdvajanja djece po bilo kom osnovu. Zakon o osnovnom vaspitanju i obrazovanju propisuje da svako dijete ima jednaka prava i jedanke mogućnosti u osnovnom vaspitanju i obrazovanju bez diskriminacije po bilo kom osnovu. Srednje i visoko obrazovanje je dostupno svima pod jednakim uslovima u skladu sa zakonima o srednjem i visokom obrazovanju i sposobnostima pojedinca.

Odgovor na preporuku 15.(član 6.)

U cilju smanjenja nezaposlenosti socijalno ugroženih i marginalizovanih grupa, putem prekvalifikacije, poreskih olakšica za poslodavce preduzete su slijedeće aktivnosti:

Rad i nadležnosti JU Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje invalida uređeni Zakonom o profesionalnoj rehabilitaciji, osobljavanju i zapošljavanju invalida (SG RS 37/12) kojim je, između ostalog, definisano i zapošljavanje invalida pod opštim i posebnim uslovima.

U skladu sa navedenim, utvrđena je i djelatnost Fonda koji, prije svega, obavlja poslove: isplate novčanog stimulansa poslodavcima koji zapošljavaju invalide i invalidima koji se samozapošljavaju pod posebnim uslovima; povrata sredstava isplaćenih doprinosa za invalida; finansiranja ekonomske podrške invalidima - neformalno zapošljavanje; finansiranje održivosti zaposlenosti invalida. Fond je za period 2012.-2018. izdvojio ukupno 23.381.227,60 KM

U 2017. Fond je nastavio da se razvija uprkos nepovoljnim okolnostima koje utječu na proces unapređivanja profesionalne rehabilitacije i zapošljavanja osoba s invaliditetom.

Proveden je niz mjera i aktivnosti koje su doprinijele neposrednoj finansijskoj podršci osobama s invaliditetom u cilju prekvalifikacije, dokvalifikacije, osposobljavanja za određena zanimanja, održivosti zaposlenja i napredovanja u profesionalnoj i radnoj karijeri.

Fond je u 2017. za potrebe finansiranja novčanih naknada, subvencija plata, programa razvoja, održivosti i profesionalne rehabilitacije, te novčanog stimulansa za zapošljavanje osoba s invaliditetom izdvojio 18.745.131,58 KM, dok je taj iznos za 2016. iznosio 13.123.653,15 KM. Navedeni podaci ukazuju na porast izdvajanja Fonda prema korisnicima sredstava u 2017. u odnosu na 2016. za 42,83%.

(Prilog br. 6. prikaz Rast broja zaposlenih osoba s invaliditetom po god.i porast izdvojenih sredstava dodjeljenih kroz novčani stimulanis za zapošljavanje osoba s invaliditetom i za period 2011.-2017.god.podaci Fonda za profesionalnu rehabilitaciju FBiH)

Pravilnik o raspodjeli sredstava za finansiranje/sufinansiranje programa održivosti zaposlenosti, razvoja privrednih društava za zapošljavanje osoba sa invaliditetom i zaštitnih radionica, te programa profesionalne rehabilitacije osoba s invaliditetom br. 01-02-1521/17 od 02.03.2017, sa izmjenama i dopunama istog od 27.03.2018. jasnije definiše u skladu sa Zakonom o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba sa invaliditetom, profesionalnu rehabilitaciju i stručno osposobljavanje osoba s invaliditetom.

Zavod za zapošljavanje BD BiH, u saradnji sa Vladom BD, je kroz podsticaje poslodavcima u periodu 2012-2018. zaposlio 1318 lica. Posebna pažnja posvećena je starijoj starosnoj dobi, žene preko 45 i muškarci preko 50 godina života te je u posmatranom periodu 178 lica starije starosne dobi zaposleno putem podsticajnih mjera Zavoda.

Jedna od ključnih programskih aktivnosti koja se odvijala u BD BiH jeste i samozapošljavanje. Naime 224 lica su se samozaposlila po programu Samozapošljavanja i za tu namjenu je utrošeno preko 2,5 miliona KM u posmatranom periodu.

Zavod za zapošljavanje je u posmatranom periodu izvršio obuku za više od 700 nezaposlenih lica. Obuke za sticanje novih znanja i vještina obavljane su prema interesu nezaposlenih lica iz oblasti informatike, vođenja poslovnih knjiga, učenje stranih jezika, preduzetništva, marketinga, grafičkog i web dizajna, radi podizanja ukupnih kompetencija nezaposlenih lica.

Polazeći od osnovnih funkcija i nadležnosti Zavoda za zapošljavanje kao javne ustanove čiji su napori usmjereni na uspostavljanje ravnoteže na tržištu rada, planiraju se mjere i aktivnosti koje će biti u funkciji integracije što većeg broja nezaposlenih lica na tržište rada. Imajući u vidu karakteristrike tržišta rada, kao i brzo reflektovanje svih promjena upravo na tržište rada, Zavod za zapošljavanje, u skladu sa Akcionim planom zapošljavanja u RS, u 2018. definiše mjere aktivne politike zapošljavanja kao prioritete čiji je cilj uključivanje što većeg broja aktivnih tražilaca posla u proces rada i povećanje ukupne zapošljivosti.

Analizirajući stanje nezaposlenosti u RS može se konstatovati, da je došlo do značajnog smanjenja broja nezaposlenih lica, aktivnih tražilaca posla. Ukupna ekonomska kretanja i stanje privrede su ključni faktori koji opredjeljuju mogućnosti novog zapošljavanja i bitno utiču na ukupno stanje nezaposlenosti u RS. Osjetan je uticaj mjera aktivne politike zapošljavanja na trend smanjenja ukupne nezaposlenosti. Naravno ovdje treba imati u vidu i reforme na tržištu rada koje zahtjevaju brižljivo planiranje i postepenost u realizaciji mjera aktivne politike zapošljavanja.

Strategija zapošljavanja RS 2016-2020 je ključni dokument koji definiše osnovne aktivnosti i mjere koje se preduzimaju na tržištu rada. Na osnovu ključnih zadataka definisanih Strategijom, svake godine se utvrđuje Akcioni plan zapošljavanja. Akcionim planom zapošljavanja za 2018. definisane su konkretne mjere, aktivnosti, ciljne grupe, indikatri učinka, vremenski okvir, nosioci aktivnosti i sredstva za realizaciju ciljeva Startegije zapošljavanja i u 2018. će biti realizovano šest programa koji se uglavnom odnose na teško zapošljive ciljne grupe, vojne invalide, žene žrtve porodičnog nasilja, žene u ruralnim područjima i lica kojima nedostaje do 3 godine staža osiguranja za sticanje uslova za starosnu penziju, te mlade sa visokom stručnom spremom. U pitanju su sljedeći Projekti: Program podrške zapošljavanju u privredi putem isplate podsticaja u visini uplaćenih poreza i doprinosa, Program finansiranja i samozapošljavanja djece poginulih boraca, demobilisanih boraca i ratnih vojnih invalida VRS u 2018 "Zajedno do posla". Program zapošljavanja i samozapošljavanja ciljnih kategorija u privredi u 2018., Program podrške zapošljavanju Roma u RS u 2018. Program podrške zapošljavanju mladih sa VSS u statusu pripravnika u 2018., Program obuke, dokvalifikacije i prekvalifikacije u 2018. Programima je predviđeno zapošljavanje oko 4.000 nezaposlenih lica. Po Projektima zapošljavanja koje je realizovao Zavod za zapošljavanje RS u periodu 2012-2018. zaposlena su ukupno 14.009 lica za koja su izdvojena sredstva u iznosu od 61.688.464,98 KM.

Odgovor na preporuku 16. (član 6)

Vezano za pojavu sankcionisanja lica koja rade u neformalnom sektoru tzv. siva ekonomija uspostavljeni su slijedeći mehanizmi zaštite:

U FBiH se bilježi visoka stopa rada „na crno“. S tim u vezi, Reformskom agendom za BiH za period 2015-2018. kao jedno od šest prioritarnih oblasti u kojima je potrebno djelovati, identificirano je i tržište rada, te s tim u vezi obeshrabrivanje rada u sivoj ekonomiji. Predviđeno je uvođenje novih mjera za smanjivanje stope rada „na crno“, a svakako zadržavanje i postojećih, uključujući i sankciju za nezaposlene osobe da se ne mogu prijaviti na evidenciju nezaposlenih osoba ukoliko budu zatečene u radu u neformalnom sektoru. Zadržavanjem ove mjere utiče se i na svijest nezaposlenih osoba o zakonitom radu kao jedinom formalno prizatom načinu rada.

U skladu sa članom 52. i 54. Zakona o posredovanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti, nezaposleno lice je dužno da se jedanput u 60 dana javlja organizacionoj jedinici Zavoda radi informisanja o mogućnostima zaposlenja i provjeravanja podataka i uslova za ostvarivanja prava propisanih ovim zakonom. Lice koje se prijavilo na evidenciju i koje aktivno ne traži zaposlenje dužno je da se jedanput u šest mjeseci javlja organizacionoj jedinici Zavoda nadležnoj prema mjestu njegovog prebivališta. (1) Evidenciju o nezaposlenom licu Zavod prestaje voditi ako to lice: a) zaključi ugovor o radu, b) odjavi se sa evidencije, v) samostalno ili sa drugim licem osnuje privredno društvo, g) obavlja preduzetničku djelatnost, d) postane vlasnik ili suvlasnik više od 51% udjela u nekom pravnom subjektu, đ) otpočne da se bavi registrovanom poljoprivrednom djelatnošću, e) ostvari pravo na starosnu, invalidsku ili porodičnu penziju, ž) postane potpuno nesposoban za rad, z) stupi na izdržavanje kazne zatvora duže od tri mjeseca, i) ne javi se jedanput u 60 dana, odnosno 30 dana korisnici novčane naknade, a ne obavijesti Zavod o opravdanim razlozima u roku od osam dana od dana nastanka tih razloga, j) postane učenik ili redovni student, k) izjavi da u skladu sa članom 48. ovog zakona rješava svoje zaposlenje, l) navrš 65 godina života, lj) bez opravdanog razloga ne odazove se na poziv Zavoda ili drugog nadležnog organa radi angažovanja na javnim radovima i na otklanjanju posljedica više sile, m) neopravdano odbije da prihvati ponuđeno zaposlenje u mjestu prebivališta ili na udaljenosti do 50 kilometara od mjesta prebivališta, koje odgovara njegovim stručnim kvalifikacijama i radnim sposobnostima i n) neopravdano odbije da se na zahtjev Zavoda stručno osposobi, dokvalifikuje ili prekvalifikuje za zanimanje koje odgovara stepenu njegove stručne spreme ili ako svojom krivicom prekine, odnosno ne završi obrazovanje.

(2) Lica o kojima je Zavod prestao da vodi evidenciju iz razloga navedenih u stavu 1. tačka i) ovog člana ne mogu se šest mjeseci nakon prestanka vođenja na evidenciji nezaposlenih lica ponovo prijaviti Zavodu.3) Lica o kojima je Zavod prestao da vodi evidenciju iz razloga navedenih u stavu 1. t. lj), m) i n) ovog člana, ne mogu se 12 mjeseci nakon prestanka vođenja na evidenciji nezaposlenih lica ponovo prijaviti Zavodu.

Kada je u pitanju rad u neformalnom sektoru (siva ekonomija) nadležan je Inspektorat RS-e/Republička inspekcija rada koja vrši inspekcijski nadzor u pogledu pridržavanja propisa koji se odnose na: zapošljavanje, rad i radne odnose, dok Zavod za zapošljavanje ne sankcioniše ova lica obustavom njihove registracije.

Lica koja je nadležna inspekcija zatekla da rade na „crno“ brisana su iz evidencije na rok od 6 mjeseci, i po tom osnovu u 2017. iz aktivne evidencije je brisano 50 lica, što je u odnosu na prethodnu godinu više za 4 lica. U periodu 2012-2017 po ovom osnovu je brisano 319 lica sa evidencije nezaposlenih u skladu sa članom 58. Zakona o zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti a sve u cilju borbe protiv „rada na crno“

(Prilog br. 7.prikaz promjena na evidenciji nezaposlenih Zavoda za zapošljavanje BD)

Odgovor na preporuku 17. (član 7)

U BiH je na snazi Zakon o zabrani diskriminacije i Izmjene i dopune istog u potpunosti su usklađene sa evropskim i međunarodnim standardima. Odredbama ovog zakona zabranjen je svaki vid diskriminacije uključujući i diskriminaciju pol na osnovu rada U RS odredbom člana 120. stav 2.Zakona o radu, radnicima se garantuje jednaka plata za isti rad ili rad iste vrijednosti koji ostvaruju kod poslodavca. Odredbom člana 120 stav 4 istog zakona je vrijednosti i propisano da su odredbe odluka i sporazum poslodavca i radnika o isplati nejednake plate ništavne. Ista plata za isti rad kod istog poslodavca predstavlja princip da za isti rad poslodavac mora platiti istu platu. Pod radom iste vrijednosti podrazumjeva se ne samo rad iste vrijednosti nego i rad na različitim poslovima iste vrijednosti. Različita plata za rad iste vrijednosti nije dozvoljena. Ovaj princip važi samo kod istog poslodavca. To ne znači da kod raznih poslodavaca razlike u platama za iste poslove ne treba da postoje, naprotiv treba jer je riječ o tržištu rada.

Zakonom o radu, koji se u FBiH primjenjuje od 14.04.2016., u članu 8. predviđena je zabrana diskriminacije radnika i lica koje traži zaposlenje, između ostalog, i na osnovu spola i spolnog opredjeljenja, i to u pogledu uslova za zapošljavanje i izbora kandidata za obavljanje određenog posla, uslova rada i svih prava iz radnog odnosa, obrazovanja, osposobljavanja i usavršavanja, napredovanja u poslu i otkazivanja ugovora o radu. Pored toga, Zakon o radu predviđa jednakost plaća, na način da je odredbom člana 77. propisano da je poslodavac radnicima dužan isplatiti jednake plaće za rad jednake vrijednosti bez obzira na njihovu nacionalnu, vjersku, spolnu, političku i sindikalnu pripadnost, kao i drugi diskriminatorni osnov iz člana 8. stav 1. ovog zakona. Pod radnom jednake vrijednosti, u smislu navedene odredbe, podrazumijeva se rad koji zahtijeva isti stepen stručne spreme, istu radnu sposobnost, odgovornost, fizički i intelektualni rad, vještine, uslove rada i rezultate rada. Federalno ministarstvo rada i socijalne politike ne raspolaže informacijama o nejednakim isplatama za rad jednake vrijednosti u odnosu na spol.

U BD BiH postoji zakonski okvir za primjenu navedenog načela, a to je član 4 Zakona o radu BD BiH, koji propisuje, između ostalog, da se lica po osnovu pola ne smiju diskriminisati u pogledu pitanja koja proističu iz radnog odnosa. Inspektori rada u svom dosadašnjem radu nisu imali slučajeva da se navedena odredba ne poštuje.

Odgovor na preporuku 18. (član 7)

U cilju zaštite radnika, a posebno trudnica i porodilja kroz rad nadležnih inspekcijskih službi, država je preuzela sljedeće aktivnosti:

Novi Zakon o radu sadrži veći broj odredaba koje su predviđene s ciljem zaštite radnika u smislu ostvarivanja prava iz radnog odnosa. Predviđena je obaveza poslodavca da radniku, uz pisani dokaz, dostavi kopije prijave na obavezno osiguranje u roku od 15 dana od dana zaključivanja ugovora o radu, odnosno od početka rada. Što se tiče isplate plate, predviđeno je da se plata isplaćuje nakon obavljenog rada, u periodima isplate koji ne mogu biti duži od 30 dana. U slučaju kada ne isplati platu u predviđenom roku, predviđeno je da je poslodavac dužan do kraja mjeseca u kojem je dospjela isplata plate, radniku uručiti obračun plate koju je bio dužan isplatiti. Radi skraćivanja postupka namirenja potraživanja koja se odnose na neisplaćene plate, propisano je da uručeni obračun ima snagu izvršne isplate. Za nepoštivanje obaveza iz radnog odnosa za poslodavce su predviđene novčane kazne, čiji iznos se povećava ako je u pitanju ponovljeni prekršaj.

Što se tiče otkazivanja ugovora o radu, Zakon o radu predviđa jasne razloge za redovan otkaz (ekonomski, tehnički ili organizacijski razlozi), odnosno za vanredni otkaz ugovora o radu (teži prijestup ili teža povreda radne obaveze ili ponovljeni lakši prijestup u roku od šest mjeseci od upozorenja). Jasno je propisan postupak otkazivanja ugovora o radu, koji se daje u pisanoj formi uz obrazloženje. U postupku otkazivanja ugovora o radu poslodavac je dužan radniku omogućiti da se izjasni o elementima odgovornosti koji mu se stavljaju na teret. Pored toga, predviđeno je da radnik koji smatra da mu je poslodavac povrijedio neko pravo iz radnog odnosa može se obratiti prigovorom poslodavacu, a potom zatražiti zaštitu svojih prava i pred sudom, u zakonom propisanim rokovima.

Strogo je zabranjen otkaz ugovora o radu trudnici ili ženi za vrijeme korištenja porođajnog odsustva, odnosno za vrijeme korištenja prava na rad sa polovinom radnog vremena nakon isteka porođajnog odsustva. Zakonom o radu je predviđeno da za vrijeme trudnoće, porođaja i njege djeteta, žena ima pravo na porođajno odsustvo u trajanju od jedne godine neprekidno. Za vrijeme korištenja porođajnog odsustva ženi pripada pravo na naknadu plate u skladu sa posebnim zakonom, ali je Zakonom o radu predviđena mogućnost da poslodavac radniku isplati razliku do pune plate. Pored prava na porođajno odsustvo, s ciljem zaštite žene, materinstva, odnosno roditeljstva, pod određenim uslovima, predviđena su prava na rad sa polovinom radnog vremena, pravo na odsustvo radi dojenja, pravo na porođajno odsustvo u slučaju gubitka djeteta, kao i prava roditelja djece sa težim smetnjama u razvoju.

Republička inspekcija rada organizovana je i djeluje u okviru Sektora inspekcije rada u Republičkoj upravi za inspekcijske poslove i obavlja poslove inspekcijskog nadzora u pogledu pridržavanja propisa koji se odnose na zapošljavanje, rad i radne odnose, bezbjednost i zdravlje na radu i u drugim upravnim područjima kada je to određeno posebnim propisom i kako je to utvrđeno članom 26. Zakona o inspekcijama u RS. Tako inspekcija rada vrši nadzor nad primjenom Zakona o radu, Zakona o zaštiti na radu RS, Zakona o štrajku, Zakona o zapošljavanju stranih državljana i lica bez državljanstva, kolektivnih ugovora, opštih akata i ugovora o radu kojima se uređuju prava, obaveze i odgovornost zaposlenih radnika kod poslodavca.

Pored nadzora nad primjenom zakona, inspekcija rada vrši nadzor i nad drugim propisima o mjerama i normativima bezbjednosti i zdravlja na radu, tehničkim mjerama koje se odnose na bezbjednost i zdravlje na radu. U posmatranom izvještajnom periodu inspektori rada su vršili različite vrste nadzora koji se međusobno razlikuju po obimu, metodama, oblastima i ciljevima koji se žele postići putem nadzora.

Osnovni cilj svakog inspekcijskog nadzora je ostvarivanje i zaštita javnog interesa utvrđenog zakonom, a ostvaruje se preduzimanjem inspekcijskih mjera i radnji kako bi se utvrđeno stanje u inspekcijskom nadzoru kod kontrolisanog subjekta uskladilo sa propisom. Osnovni cilj inspekcije rada svodi se u suštini na povećanje legalnosti u oblasti zapošljavanja i radnih odnosa uopšte, povećanje sigurnosti i bezbjednosti radnika za rad na određenom radnom mjestu i na taj način na smanjenje nesreća na radu, profesionalnih oboljenja i bolesti vezanih za rad, a posebno smanjenje smrtnih nesreća u vezi sa radom. Zaštita svih radnopravnih instituta koji priostiču iz radnog odnosa, poštovanje zaštite i zdravlja na radu i obezbjeđivanje uslova na radu kojima se u najvećoj mjeri smanjuju povrede na radu, profesionalna oboljenja i oboljenja u vezi sa radom i koji stvaraju pretpostavku za puno/dobro fizičko, psihičko i socijalno stanje radnika. Rad inspekcije rada u 2017. bio je prevashodno usmjeren ka smanjivanju povreda na radu, profesionalnih oboljenja minimiziranjem rizika vezanih za radna mjesta u skladu sa zakonom i praksom suzbijanja „rada na crno“ i smanjenju broja povreda radnopravnih instituta iz oblasti radnih odnosa utvrđenih zakonom i ugovorima o radu. U Inspektoratu poslovi inspekcije rada su organizovani u okviru Sektora inspekcije rada. Tokom 2017. na poslovima inspektora rada radilo je ukupno 31 inspektor/inspektorica rada. Od tog broja 21 inspektor je diplomirani pravnik dok je 10 inspektora tehničke struke raznih specijalističkih usmjerenja. Skoro svi inspektori vrše integrisane inspekcijske preglede dok se inspektori rada pravne struke najviše angažuju u nadzoru nad ostvarivanjem radnopravnih instituta iz radnih odnosa, a inspektori tehničkih struka na zaštiti i zdravlju na radu. Kada je u pitanju polna zastupljenost, na poslovima inspektora rada radilo je 17 žena i 14 muškaraca. Mada republički inspektori rada nemaju teritorijalnog ograničenja u vršenju inspekcijskog nadzora u RS, organizaciono su smješteni u područnim odjeljenjima Inspektorata organizovanih po regijama. Tako je u područnom odjeljenju Banja Luka tokom 2017. angažovano 14 inspektora, u Prijedoru 3 inspektora, Doboju 3 inspektora, Bijeljini 4 inspektora, Istočnom Sarajevu 3 i Trebinju 4 inspektora rada. Kada posmatramo materijalnu i tehničku podršku potrebnu za rad inspektora u Inspektoratu možemo konstatovati da ona uglavnom zadovoljava. Obezbijeđen je adekvatan kancelarijski prostor, službena vozila, oprema za rad inspektora i administrativna podrška tehničkim osobljem u područnom odjeljenju. Značajniji problem predstavlja oprema koju koriste inspektori u svom radu. Naime, tokom godine veliki broj inspektora je imao poteškoća u radu sa prenosnim računarima i štampačima zbog kvarova, a ta pojava je prisutna i dalje. Takođe, novoprimitljeni inspektori tokom godine nisu mogli zadužiti potrebnu opremu jer ista nedostaje pa nisu ni mogli vršiti inspekcijske preglede duži vremenski period nakon raspoređivanja na poslove inspektora. Ovdje svakako, trebamo istaći materijalni status inspektora kao problem koji bi u narednom periodu mogao dobiti na značaju. Naime, plata inspektora je neznatno viša u odnosu na druge državne službenike istog stepena stručnog obrazovanja a čiji uslovi rada su neuporedivo teži u odnosu na poslove drugih državnih službenika.

Nadležni inspektori provode mjere i aktivnosti iz svoje nadležnosti (preventivne, korektivne i represivne mjere) u BD BiH u cilju smanjenja navedenih nepoštivanja zakonskih obaveza prema radnicima. Posebno ističemo podatak da u BD BiH postoji trend smanjenja povreda i nezgoda na radu.

Odgovor na preporuku 19. (član 7)

BiH je svjesna činjenice razlika u minimalnim ličnim dohodcima na različitim nivoima organizacije vlasti, te se u vezi s tim preduzimaju sljedeće mjere

U skladu sa Zakonom o radu najniža plata se utvrđuje kolektivnim ugovorom i pravilnikom o radu, i to na osnovu najniže cijene rada. Zakonom o radu je predviđeno da usklađivanje najniže plate vrši Vlada FBiH uz prethodne konsultacije sa Ekonomsko-socijalnim vijećem za teritoriju FBiH, u skladu sa kretanjem indeksa potrošačkih cijena, najmanje jednom godišnje. Općim kolektivnim ugovorom za teritoriju FBiH,

utvrđeno je da najniža neto satnica za 2016. iznosi 2,31 KM. Što se nastavilo primjenjivati 2017, i 2018., iz razloga što socijalni partneri nisu postigli drugačiji dogovor.

Najnižu platu u Republici utvrđuje Vlada RS na prijedlog Ekonomsko-socijalnog savjeta u posljednjem kvartalu tekuće za narednu godinu. Ukoliko Ekonomsko-socijalni savjet ne utvrdi prijedlog, odluku o najnižoj plati iz stava 1. ovog člana donosi Vlada RS, imajući u vidu kretanje plata, rast proizvodnje i životnog standarda u Republici. Najniža plata se isplaćuje za puno radno vrijeme i prosječno ostvarene rezultate radnika u skladu sa aktima poslodavca. Najniža plata se isplaćuje radniku samo kada je iznos plate radnika, obračunate u skladu sa ovim zakonom, opštim aktom ili ugovorom o radu, ispod iznosa najniže plate koja je za 2018 utvrđena u visini 410 KM.

Obzirom na nadležnosti entiteta u oblastima koje uređuju i od kojih zavisi visina najniže plate samtramo da ne postoje uslovi niti potreba za usklađivanjem visine najniže plate.

Odgovor na preporuku 20.(član 8)

BiH podržava sindikalno organizovanje radnika u cilju zaštite njihovih prava. Zakon o radu garantuje slobodu udruživanja, na način da je propisano da radnici imaju pravo, po slobodnom izboru, organizirati sindikat, te se u njega učlaniti, u skladu sa statutom ili pravilima tog sindikata. Poslodavcima je zabranjeno da se miješaju u uspostavljanje, funkcionisanje ili upravljanje sindikatom, kao i zagovaranje ili pružanje pomoći sindikatu sa ciljem kontroliranja takvog sindikata. Predviđena je obaveza sindikata da osigura odgovarajuće uvjete za djelovanje sindikata u skladu sa kolektivnim ugovorom. Za postupanja suprotna zakonu predviđene su odgovarajuće novčane kazne. S druge strane, jasno je propisano da pravo zastupanja svojih članova pred poslodavcem imaju svi sindikati u skladu sa pravilima o organiziranju i djelovanju sindikata.

Pitanje sindikalnog i poslodavačkog organizovanja je uređeno odredbom člana 209. Zakona o radu koji glasi „(1) Radnici imaju pravo da po svom slobodnom izboru organizuju sindikat i da se u njega učlanjuju, u skladu sa statutom i pravilima sindikata. (2) Poslodavci imaju pravo da po svom slobodnom izboru organizuju odgovarajuća udruženja poslodavaca i da se u njih učlanjuju, u skladu sa statutom i pravilima tih udruženja. (3) Sindikat i udruženja poslodavaca osnivaju se bez ikakve prethodne saglasnosti bilo kog organa vlasti.

Prema odredbi člana 211. stav 1. Zakona o radu zabranjeno je poslodavcima i udruženjima poslodavaca, kada djeluju u svoje ime ili putem drugog lica, člana ili predstavnika, da se miješaju u organizovanje i rad sindikata, ili da, uz davanje materijalne ili druge podrške sindikatu, kontrolišu njegov rad. Zabranu sindikalnog organizovanja kod poslodavca kontroliše i sankcioniše Inspekcija rada.

Članom 5 Zakona o radu BD BiH propisano je da zaposleni imaju pravo po slobodnom izboru organizovati sindikat, te se u njega učlaniti u skladu sa ustavom i zakonima BiH, statutom BD BiH i sa zakonima BD BiH.

Član 6 istog zakona predviđa da zaposleni imaju pravo da slobodno odlučuju o pridržavanju ili napuštanju sindikata koji djeluje na području BD BiH u skladu sa statutom tog sindikata i ne mogu biti diskriminirani na osnovu toga što jesu ili nisu članovi sindikata. Inspektori rada BD BiH do sada nisu imali slučajeva nepoštivanja navedenih zakonskih odredbi.

Odgovor na preporuku 21. (član 9)

BiH je svjesna razlike socijalnih davanja unutar države kao i činjenice da dodjeljeni resursi ne mogu osigurati adekvatan životni standard.

Odgovor Ministarstvo rada i socijalne politike FBiH na ovu Preporuku je sadržan u odgovoru na Preporuku broj 10. Neophodno je prilikom usvajanja zaključaka u obzir uzeti nadležnosti Vlade RS, ministarstava u Vladi RS i jedinica lokalne samouprave u RS. Zakoni i akcioni planovi u oblasti socijalne zaštite su u nadležnosti Republike Srpske. Usvajanje zakona i državnog akcionog plana za sistem socijalne zaštite nije u skladu sa nadležnostima RS

Odgovor na preporuku 22. (član 9)

U cilju zaštite prava na socijalnu pomoć ratnih veterana, vojnih invalida i civilnih žrtava rata, preduzete su navedene mjere:

Ministarstvo rada i boračko-invalidske zaštite RS nadležno je za oblast boračko-invalidske zaštite i zaštite civilnih žrtava rata i u okviru svoje nadležnosti, u skladu sa važećim propisima kojima su uređene navedene oblasti, vrši isplatu mjesečnih novčanih primanja (invalidnina) ratnim vojnim invalidima i invalidima civilnim žrtvama rata. Ratni vojni invalidi ostvaruju veći iznos mjesečnih primanja u odnosu na civilne žrtve rata jer je zakonodavac uzeo u obzir različit stepen odgovornosti države u odnosu na navedene kategorije polazeći od činjenice da su ratni vojni invalidi, po prijetnjom sankcijama, mobilisani za vršenje vojne službe pod ratnim okolnostima što je i uzrok njihovog invaliditeta. Civilne žrtve rata nisu imale takvu obavezu i samim tim su kao civili bili u povoljnijem položaju u odnosu na vojnike, ali zakonodavac je uzeo u obzir odgovornost države za ratne okolnosti koje su uzrok njihovog invaliditeta i isplaćuje im mjesečnu novčanu naknadu po tom osnovu. Treba napomenuti da je ovakav pristup naslijeđen iz propisa bivše SFRJ i da je sadržan i u propisima država u okruženju, nastalih raspadom prethodne države SFRJ.

Po zaključcima Vlade FBiH Federalno ministarstvo rada i socijalne politike uradilo je radni tekst Zakona o jedinstvenim načelima i okvirima materijalne potpore za osobe sa invaliditetom u FBiH sa rokom usvajanja u 2019. kojom bi se ujednačavala prava na temelju invalidnosti ratnih vojnih invalida, civilnih žrtava rata, invalida rada i civilnih invalida nalazi se i proceduri donošenja.

Odgovor na preporuku 23.(član 9)

BiH podržava sankcionisanje nasilja nad ženama za vrijeme rata te je s tim u vezi u okviru procesa izrade Akcionog plana za implementaciju UNSCR 1325 u BiH aktualizirala pitanje pomoći ženama civilnim žrtvama rata. Uzimajući u obzir specifične potrebe žena, koje su za vrijeme rata pretrpjele fizičko i seksualno nasilje, planirane su aktivnosti stambenog zbrinjavanja, pokretanje programa dodatne kvalifikacije i prekvalifikacije, kao i programa psihosocijalne pomoći. Pomenuti programi trebaju biti implementirani u saradnji vladinih, nevladinih i međunarodnih institucija i organizacija. Nacrt Akcionog plana za implementaciju UNSCR 1325 u BiH u cilju br. 6 „Poboljšana mreža podrške i pomoći ženama i djevojčicama koje su bile žrtve za vrijeme ratnih sukoba“ predviđa implementaciju aktivnosti koje će pomoći bolju i efikasniju podršku ženama-civilnim žrtvama rata. Aktivnosti se odnose na: kreiranje programa za osnaživanje žena, civilnih žrtava rata, unutar udruženja koja se bave pitanjima žena civilnih žrtava rata, kroz psihosocijalnu pomoć i jačanje kapaciteta, organizovanje tribina i konferencije sa predstavnicima udruženja C.Ž.R. zbog definisanja njihovih potreba i problema, podrška kvalifikaciji, prekvalifikaciji i zapošljavanju (ekonomsko osnaživanje), podrška radionicama retraumatizacije (identifikacija eksperata i stručnjaka/kinja iz ove oblasti koji će dalje educirati one koji će pružati usluge krajnjim korisnicima usluga/žrtvama) itd. Tužilaštvo BiH kontinuirano radi na otkrivanju i gonjenju počinitelja krivičnih djela ratnih zločina, uključujući i krivična djela seksualnog nasilja nad ženama iz oružanog sukoba u BiH. Državnom Strategijom za rad na predmetima ratnih zločina predviđeno je da je na

nivou Suda BiH i Tužilaštva BiH, odnosno na državnom nivou potrebno centralizovati i ažurirati evidencije o svim predmetima ratnih zločina koji se nalaze pred domaćim pravosuđem.

Vijeće ministara BiH, je 04.01.2018., usvojilo Završni izvještaj o provedbi Akcionog plana za implementaciju UN Rezolucije 1325 “Žene, mir i sigurnost” u BiH 2014-2017. Vijeće ministara BiH zadužilo je sve nadležne institucije da provode preporuke navedene u Završnom izvještaju.

Agencija za ravnopravnost spolova BiH, MLJPI BiH je izradila Završni izvještaj o provedbi Akcionog plana za implementaciju UN Rezolucije 1325 u BiH koji pokriva cijeli period provedbe, od 2014-2017.

Narodna skupština Republike je 21. juna 2018. usvojila prijedlog Zakona o zaštiti žrtava ratne torture. Klub Bošnjaka u Vijeću naroda Narodne skupštine Republike Srpske pokrenuo je pitanje vitalnog nacionalnog interesa zbog čega zakon nije stupio na snagu. Nakon propisane procedure povodom pokrenute inicijative za zaštitu vitalnog nacionalnog interesa Ustavni sud Republike Srpske je na svojoj sjednici održanoj 13.09. 2018. donio Odluku kojom nije prihvatio zakon kluba Bošnjaka u Vijeću naroda Narodne Skupštine Republike Srpske o utvrđivanju posebnog nacionalnog interesa, odnosno da navedenim Zakonom nije povrijeđen vitalni nacionalni interes Bošnjačkog naroda. Time su ispunjene pretpostavke za objavljivanje zakona u Službenom glasniku Republike Srpske i stupanje na snagu.

Osim mjesečnog novčanog primanja, za žrtve seksualnog nasilja je predviđeno pravo na zdravstveno osiguranje i oslobađanje od troškova ličnog učešća u korišćenju zdravstvene zaštite (participacije), pravo na zapošljavanje i samozapošljavanje po posebnim projektima, kao i banjska rehabilitacija. Zakon definiše i druga prava koja se ostvaruju u skladu sa propisima iz drugih pravnih oblasti: pravo na rehabilitaciju, prava iz socijalne zaštite, pravo na besplatnu pravnu pomoć, pravo na oslobađanje od plaćanja sudskih i administrativnih taksa.

Federalno ministarstvo rada i socijalne politike je 2006. uvidjelo da postojećom praksom i zakonskim rješenjima žrtve ratnog silovanja ostaju izvan okvira zaštite, jer je u većini slučajeva nemoguće nakon toliko godina ovo pravo ostvarivati na bazi procjene oštećenja organizma koje je posljedica tog iskustva, a koje nadležna ljekarska komisije utvrđuje u postupku utvrđivanja prava civilnih žrtava rata. Iz tog razloga pripremljen je i donesen Zakon o izmjenama i dopunama zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom, kojim su žrtve ratnog silovanja definirane kao „posebna kategorija civilnih žrtava rata“ (član 54.). Ovoj kategoriji žrtava utvrđeno je pravo na materijalnu naknadu nazvano „mjesečno lično novčano primanje“ i iznosi 70% mjesečnog iznosa lične invalidnine ratnih vojnih invalida prve grupe, odnosno, jednako je iznosu koji pripada civilnoj žrtvi rata prve grupe. Obzirom da su prvostepeni i drugostepeni organi i dalje nastavili ovu grupu ratnih žrtava slati nadležnom institutu na medicinsko vještačenje, koji taj zadatak objektivno nije mogao provoditi, 2016. donesen je Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom, kojim je utvrđena stručna komisija koja u upravnom postuku, na osnovu rapoloživih dokaza, daje stručno mišljenje da li je posdnositelj/podnositeljica zahtjeva posebna kategorija civilnih žrtava rata (član 79b). Ovim se nastojalo što je moguće bolje zaštititi posebnu kategoriju civilnih žrtava rata, olakšati joj ostavrivanje propisanog materijalnog prava u što jednostavnijoj proceduri i sa što manje retraumatizacije.

Krivično djelo silovanje je propisano članom 165. Krivičnog zakonika RS koji kaže da:

(1) Ko drugog prinudi na obljubu ili s njom izjednačenu polnu radnju upotrebom sile ili prijetnje da će neposredno napasti na život ili tijelo tog ili njemu bliskog lica, kazniće se kaznom zatvora od tri do deset godina.

(2) Ako je djelo iz stava 1. ovog člana izvršeno prema djetetu starijem od petnaest godina, ili na naročito svirep ili naročito ponižavajući način, ili od strane više lica, ili iz mržnje, ili je usljed djela nastupila teška tjelesna povreda, teško narušenje zdravlja ili trudnoća silovanog ženskog lica, učinilac će se kazniti kaznom zatvora od pet do petnaest godina.

(3) Ako je usljed djela iz st. 1. i 2. ovog člana nastupila smrt lica prema kojem je djelo izvršeno, učinilac će se kazniti kaznom zatvora najmanje deset godina.

Zakonom o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona FBiH, član 203. Krivično djelo silovanja- pooštrena je kazna zatvora za krivično djelo iz stava (1) ovog člana ukoliko je učinjeno zbog mržnje prema žrtvi i počinitelj će se kazniti kaznom zatvora od tri do petnaest godina

(Prilog: br.08 Republički centra RS za istraživanje rata, ratnih zločina i traženje nestalih lica)

Odgovor na preporuku 24.(član 9)

U cilju zaštite prava iz penziono invalidskog osiguranja potpisan je sporazum o međusobnim pravima i obavezama u sprovođenju penzijskog i invalidskog osiguranja, (Sporazum), potpisali su nosioci penzijskog i invalidskog osiguranja u BiH 25. maja 2000. Članom 2. Sporazuma regulisano je pitanje obaveze nosilaca osiguranja u vezi sa isplatom ostvarenih penzija do 30.04.1992. tako da nosilac osiguranja, koji je korisniku penzije vršio isplatu penzije na dan stupanja na snagu sporazuma, nastavlja isplatu penzije bez obzira na mjesto prebivališta ili mjesto boravka korisnika. Članom 3. je propisano da će prijeratnim korisnicima penzije, kojima penzija nije isplaćivana u periodu od aprila 1992. do stupanja na snagu Sporazuma, isplatu penzije vršiti nosilac osiguranja na čijem području se nalazila adresa korisnika za mart 1992. bez obzira na tadašnje mjesto prebivališta ili boravka korisnika penzije. Uređivanjem isplate penzije na navedeni način, zanemaren je univerzalni princip penzijskog i invalidskog osiguranja da penziju isplaćuje onaj nosilac osiguranja na čijem području je korisnik penzije bio osiguran i gdje je ostvario pravo Fond PIO RS je od 2001. pokrenuo više inicijativa za izmjene Sporazuma, donošenje novog sporazuma, pa i raskid postojećeg Sporazuma. Međutim, Federalni zavod je odbacivao sve prijedloge od strane Fonda PIO RS, pa je i dalje u primjeni Sporazum u tekstu u kojem je potpisan. RS je zahtijevala da FBiH preuzme isplatu za sve one koji su bili korisnici bivšeg Društvenog fonda za PIO BiH do 30. aprila 1992. i koji su primali penzije na teritoriji koju sada obuhvata FBiH, uključujući i one koji se nisu vratili u FBiH i još žive u RS. Vlada FBiH je odbacila ovaj zahtjev ukazujući u isto vrijeme na svoju spremnost za uspostavljanje jedinstvenog fonda penzijskog i invalidskog osiguranja za cijelu zemlju. Imajući u vidu da dosadašnji pokušaji Vlade RS i Fonda PIO RS da se izmijeni Sporazum nisu dali rezultate zbog izričitog odbijanja predstavnika FBiH da se o tome razgovara, a zajedničke institucije odnosno ministarstva BiH se nisu uključivala i rješavanje problema.

Što se tiče problema sa aspekta ostvarivanja prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja bio je problem takozvane međuentitetske isplate penzija. BiH je 30. aprila 1992. imala 416.790 penzionera koji su tokom rata i poslije rata, u zavisnosti o ratnome i poratnome mjestu prebivališta, postali korisnici jednoga od nositelja osiguranja formiranih za vrijeme ratnih sukoba (Zavoda MIO Mostar, Fonda PIO RS i Društvenog fonda PIO Sarajevo). Kako bi se uredilo pitanje ostvarivanja prava prijeratnih osiguranika i penzionera, Zavod MIO u Mostaru, Fond PIO u Sarajevu i Fond PIO RS 27. marta 2000. zaključili su Sporazum o međusobnim pravima i obavezama u provođenju penzijskog i invalidskog osiguranja, prema kojem je utvrđeno da će nositelj osiguranja koji je do stupanja na snagu ovoga sporazuma isplaćivao penzije korisnicima penzija nastaviti isplaćivati iste penzije, bez obzira na privremeno ili stalno mjesto boravka korisnika. Sporazum o penzijama stupio je na snagu 18. maja 2000. koji se i danas primjenjuje kao

Sporazum o međusobnim pravima i obavezama u provođenju penzijskog i invalidskog osiguranja između nositelja osiguranja.

Federalno ministarstvo zdravstva i zdravstveno osiguranje odgovorilo je na preporuku br.11.

Fond zdravstvenog osiguranja BD BiH poštuje Sporazum o načinu i postupku korištenja zdravstvene zaštite osiguranih osoba na teritoriji BiH, van područja entiteta, odnosno Distrikta kome osigurane osobe pripadaju broj: 07-11-102/00 od 05.12.2001.

Odgovor na preporuku 25.(član 10.)

BiH je opredjeljena za borbu protiv trgovine ljudima. Vijeće Ministara BiH je 30.12.2015. usvojilo Akcioni plan suprotstavljanja trgovini ljudima u BiH za period 2016.-2019. koji je strateški usmjeren na unapređenje sistema podrške za borbu protiv trgovine ljudima u BiH, na efikasno krivično gonjenje trgovine ljudima i povezane zločine, na preveniranje trgovine ljudima smanjenjem rizika i efikasnu zaštitu i pomoć žrtvama trgovine ljudima te na jačanje partnerstva i saradnje između aktera uključenih u suprotstavljanje trgovine ljudima. Riječ je o sveobuhvatnom i multidisciplinarnom planu u čiju realizaciju su uključeni nadležni organi na državnom, entitetskom, kantonalnom i nivou BD BiH.

(Prilog br. 9 "Međunarodna trgovina ljudima, odgovor Ministarstva pravde BiH, Ministarstva pravde RS Federalnog Ministarstva pravde i Pravosudna komisija BD)

U vezi sa pitanjem unutrašnjeg usklađivanja krivičnog zakonodavstva na nivou BiH, entiteta i BD a koje se odnose na trgovinu ljudima, potrebno je istaći da je u toku izrade novog Krivičnog zakonika RS vršena harmonizacija sa međunarodnim standardima u ovoj oblasti (Protokol za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudskim bićima, posebno ženama i djecom, koji dopunjava Konvenciju UN-a protiv transnacionalnog organizovanog kriminala tzv. Palermo Protokol i Konvencija Savjeta Evrope za borbu protiv trgovine ljudima), kao i sa Krivičnim zakonom BiH.

U vezi sa obezbjeđenjem statističkih podataka o broju slučajeva u kojima se prijava podnijela protiv policijskih službenika uključenih u trgovinu ljudima, i o kaznama, potrebno je naglasiti da Ministarstvo unutrašnjih poslova RS u saradnji sa UNODC-Kancelarijom u Sarajevu, učestvuje u realizaciji regionalnog projekta pod nazivom: „Mjerenje i procjena organizovanog kriminala na Zapadnom Balkanu“. Ministarstvo je preduzelo aktivnosti u vezi sa proširenjem i unapređenjem postojeće baze podataka koja se odnosi na organizovani kriminalitet, a po uzoru na Europolovu bazu podataka, te će prilikom realizacije ove aktivnosti imati u vidu i ovaj traženi indikator, odnosno tražene statističke podatke.

U periodu od 2012. do 2018. Policija BD BiH nije imala prijava protiv policijskih službenika ove policijske institucije zbog uključenosti u trgovinu ljudima.

Odgovor na preporuku 26.(član 10.)

BiH ulaže napore kako bi poboljšala socijalnu zaštitu žrtava trgovine ljudima. Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom, žrtve trgovine ljudima nisu uvrštene kao korisnici prava iz socijalne zaštite.

Zakonom o socijalnoj zaštiti, korisnik socijalne zaštite može biti lice koje se nalazi i stanju socijalne potrebe, i to dijete i punoljetno lice žrtva trgovine ljudima, a da stručni radnici centra za socijalni rad obavljaju svoju djelatnost primjenjujući savremena stručna i naučna znanja, važeće zakonske i druge propise, koristeći metode socijalnog i drugog stručnog rada, kao i da se stručni rad centra zasniva na primjeni timskog rada, a sve navedeno je propisano Zakonom o socijalnoj zaštiti. Prava koja se mogu

ostvariti na cijelom području RS, na jedinstven način, su: novčana pomoć, dodatak za pomoć i njegu drugog lica, podrška u izjednačavanju mogućnosti djece i omladine sa smetnjama u razvoju, smještaj u ustanovu, zbrinjavanje u hraniteljsku porodicu, pomoć i njega u kući, dnevno zbrinjavanje, jednokratna novčana pomoć i savjetovanje. Zakon o socijalnoj zaštiti omogućava svakoj jedinici lokalne samouprave da svojom odlukom definiše dodatna, proširena prava koja odgovaraju specifičnim potrebama korisnika koji žive na teritoriji te lokalne zajednice. Intervencije prema korisnicima sistema socijalne zaštite realizuju se novčanim davanjima, pružanjem socijalnih usluga i drugim mjerama koje imaju za cilj zadovoljavanje socijalnih potreba, sprečavanje i rješavanje socijalnih problema.

Odgovor na preporuku 27.(član 10.)

U cilju podizanja svijesti stanovništva o štetnosti ranog stupanja u brak posebno u romskim zajednicama BiH je provela slijedeće aktivnosti.

Pet od deset pripadnica romske populacije, u dobi od 20 do 24 godine i dva od deset pripadnika romske populacije je stupilo u brak prije svoje 18. god. U cilju sprečavanja i ukazivanja na ovu pojavu kampanja se vodi putem programa zavoda za zdravstvenu zaštitu i romskih medijatora a 2013., MLJPI BiH je objavilo i „Smjernice za poboljšanje položaja romske djece u BiH“.

U posljednjoj deceniji je zabilježen trend stalnog povećanja godina starosti pri sklapanju prvog braka, što znači da žene i muškarci sve kasnije stupaju u brak.

Prema Popisu stanovništva, domaćinstava i stanova u RS 2013. ukupno 279 maloljetnih lica starosti od 15 do 18 god. izjasnilo se da živi u neformalnoj zajednici sa partnerom/partnerkom. Od ukupnog broja izjašnjenih, 13 lica su Romske nacionalnosti. Za maloljetna lica do 15 god. podatke su davali roditelji, staratelji ili usvojitelji, s tim da se pitanje o formalnoj i neformalnoj zajednici nije ni postavljalo jer je zakonski neprihvatljivo.

Prema popisu iz 2013., partnerima/partnerkama u neformalnoj zajednici smatraju se lica koja imaju mjesto stalnog stanovanja u istom domaćinstvu, nisu vjenčana, a imaju međusobnu vezu sličnu braku.

Odgovor na preporuku 28. (član 10.)

S namjerom da se suzbije fenomen nasilja u porodici, BiH je 07. novembra 2013. BiH je postala 6. zemlja članica Vijeća Evrope koja je ratifikovala Konvenciju Vijeća Evrope o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici.

U skladu s obavezama preuzetim Konvencijom o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici Vijeća Evrope koju je 2013. ratifikovala Parlamentarna skupština BiH, Vijeće ministara BiH na 16. sjednici održanoj 23.07.2015. donijelo je Odluku o usvajanju Okvirne strategije za provedbu Konvencije o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici u BiH za period 2015-2018.

Okvirna strategija predstavlja sveobuhvatan okvir kojim se definiše način provedbe Konvencije u BiH i usklađivanja pravnog i institucionalnog okvira sa odredbama Konvencije, prioriteta u oblasti prevencije i borbe protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, odgovorne institucije, kao i okvir za praćenje provedbe i izvještavanje o provedbi Strategije, a samim tim i Konvencije. Strategija sadrži set mjera koje će nadležni organi u BiH provesti do 2018. radi ostvarivanja četiri strateška cilja, i to: osiguranja sveobuhvatne, djelotvorne i inkluzivne prevencije nasilja nad ženama i u porodici; uspostavljanja multidisciplinarnog i koordiniranog sistema zaštite žrtava nasilja nad ženama i u porodici u skladu s Konvencijom Vijeća Evrope, unapređenja pretpostavke za kažnjavanje počinitelja nasilja nad ženama i nasilja u porodici i osiguranja pristupa pravdi žrtvama, kao i unapređenja okvira za kreiranje i praćenje provedbe integriranih i rodnoosjetljivih politika za sprečavanje i borbu protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici.

Vlada RS je na svojoj 32. sjednici održanoj 03.08.2015. donijela zaključak kojim ne prihvata provođenje usvojene Okvirne strategije za provođenje Konvencije Savjeta Evrope o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici u BiH za period 2015-2018, jer za donošenje jednog ovakvog dokumenta ne postoji ustavni osnov niti obaveza koja proističe iz Konvencije o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici Savjeta Evrope. Konvencija Savjeta Evrope o prevenciji i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici se direktno primjenjuje u RS. Vlada RS-e je imenovala Gender centar RS-e za koordinaciono tijelo za praćenje sprovođenja programa i mjera prema Konvenciji.

Održivost djelovanja u oblasti prevencije i postupanja u slučajevima nasilja u porodici garantovan je Zakonom o zaštiti nasilja u porodici U skladu sa članom 36. Zakona Vlada FBiH je na svojoj 75. Sjednici održanoj 11.03.2013. donijela Odluku o usvajanju Strategije za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici (2013-2017.) s ciljem smanjenja nasilja u porodici, uspostave sistema djelovanja i zaštite i ravnomjerne dostupnosti servisa. U skladu sa ovom Odlukom Stručni tim za izradu i praćenje sprovođenja Strategije za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici (2013-2017) priprema godišnje akcijske planove i izvještaje čime se osigurava kontinuitet djelovanja. Stručni tim je sastavljen od predstavnika nadležnih institucija jednog broja eksperata i nevladinog sektora, a koordinaciju obavlja Gender Centar FBiH. Kada su u pitanju niži nivoi vlasti, u skladu sa članom 37. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici kantonalne vlade su obavezne na donošenje programa mjera za prevenciju, zaštitu i borbu protiv nasilja u porodici, formiranje koordinacionih tijela, te saradnju pojedinih nivoa vlasti i profesionalaca u ovoj oblasti. Članom 39 Zakona predviđeno je potpisivanje protokola o saradnji za jednu ili više općina, odnosno rad multisektorskih timova. Na ovaj način osigurana je horizontalna i vertikalna uvezanost svih aktera koji rade na prevenciji i postupanju u slučajevima nasilja u porodici, te je osiguran mehanizam za implementaciju strategija i politika u ovoj oblasti. Implementacijom Strategije radi se na usklađivanju legislative, uspostavljen je sistem stručnih sektorskih i multisektorskih edukacija, radi se na unapređenju metodologije prikupljanja podataka, radu sa žrtvama i počiniocima nasilja u porodici, te se provode promotivne i preventivne aktivnosti, a uspostavljen je i jedinstveni servis SOS telefona 1265. Informacija o provedenim aktivnostima je sadržana u Izvještaju o implementaciji petogodišnje Strategije za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici (2013-2017). Provode se posebne aktivnosti podrške radu kantonalnih koordinacionih tijela i općinskih multisektorskih timova kroz trogodišnji projekat pod nazivom „Unapređenje pristupa multisektorskim uslugama za žrtve rodno zasnovanog nasilja na kantonalnom i općinskom nivou“ podržan od strane UNWOMEN. Projekat se implementira na području Srednjobosanskog kantona, Kantona 10 i Zapadnohercegovačkog kantona, a uz saradnju sa OSCE Misijom u BiH Gender Centar Federacije BiH radi na podršci kantonalnih koordinacionih tijela i općinskih multisektorskih timova u ostalim kantonima.

Zakonom o zaštiti nasilja u porodici BD BiH, koji je stupio na snagu u martu 2018. god. propisana je zaštita od nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici, lica koja se u smislu ovog zakona smatraju članom porodice ili porodične zajednice, subjekti zaštite i postupak zaštite žrtava nasilja u porodici, prekršajne sankcije koje se izriču učiniocima nasilja u porodici i druga pitanja od značaja za zaštitu od nasilja u porodici u BD BiH. *(Prilog br. 10 Tabela prikaz; podaci Pravosudne komisije BD statističkih podataka o broju krivičnih i prekršajnih predmeta nasilja u porodici, razvrstani po spolu (period 2013-2017 godina))*

ARS BIH MLJPI BIH je kontinuirano djelovala sa međunarodnim partnerima u cilju usmjeravanja provedbe projekata međunarodnih donatora u smjeru implementacije Okvirne strategije. Intenziviran je rad nevladinog sektora na implementaciji ciljeva Okvirne strategije, a u koordinaciji ARS BiH kroz Zajednički upravni odbor USAiD-SIDA-UN Women projekata, pri čemu je nevladinim organizacijama za rad na prevenciji i zaštiti od rodno zasnovanog nasilja alocirano preko 650 hiljada KM sredstava švedske SIDE u okviru SIDA-UN Women projekta “Standardi i angažman za suzbijanje nasilja nad ženama i nasilja u

porodici u BiH“. ARS BiH MLJPI BiH je dodijelila grantove nevladinim organizacijama za „Podršku izgradnji partnerstva između NVO-a i nadležnih institucija za provođenje Istanbulske konvencije“ u ukupnom iznosu od 44.000 KM. Projekti su implementirani u prvoj polovini 2017.s ciljem da doprinesu efikasnijoj prevenciji i zaštiti žrtava rodno zasnovanog nasilja, s posebnim naglaskom na podršku ranjivim kategorijama društva.

U januaru 2017.je zaključen Provedbeni sporazum između ARS BIH i USAID o provedbi Projekta *"Jačanje kapaciteta institucija za rješavanje rodno zasnovanog nasilja u BiH"* koji se finansira iz sredstava granta USAID-a u vrijednosti od 750.000 dolara, s opštim ciljem unapređenja usluga i jednak pristup prevenciji i zaštiti od rodno zasnovanog nasilja u BiH.Provedba projekta je počela početkom juna 2017 a do danas je,pored ostalog, realizovano pet sektorskih analiza sa preporukama o prioritetnim intervencijama za rješavanje problema nasilja nad ženama i nasilja u porodici u BiH.

Zabilježena je i značajna aktivnost na prevenciji i jačanju svijesti među školskom omladinom, a nevladin sektor bio je veoma aktivan na provođenju kampanja u javnosti za skretanje pažnje na problem nasilja nad ženama i potrebu prijavljivanja.U okviru kampanje „16 dana aktivizma“ 2016. zabilježen je najveći broj aktivnosti do sada 160 javnih i zagovaračkih aktivnosti u organizaciji gender institucionalnih mehanizama i NVO sektora, što znači, čak deset događanja dnevno!

U okviru kontinuirane edukacije profesionalaca u organima državne uprave, policijskim agencijama, zdravstvenim i ustanovama socijalne zaštite,te obrazovnim ustanovama od strane gender-mehanizama,agencija za državnu službu kao i sektorskih programa edukacije profesionalaca od strane nadležnih ministarstava održano je preko 60 edukacija kojima je obuhvaćeno više od 1700 osoba.Kada se tome dodaju programi edukacije koje implementiraju NVO organizacije i međunarodni partneri, broj obučениh prevazilazi 2200 profesionalaca.

Agencija za ravnopravnost spolova BiH je 17. decembra 2015. potpisala Sporazum o saradnji sa Sigurnom mrežom 22, NVO koja okuplja i svih devet sigurnih kuća čime je učinjen napredak u uspostavljanju strukturiranog i institucionalizovanog partnerstva sa nevladinim sektorom.

U organizaciji entitetskih ministarstava zdravstva i uz podršku UNFPA, kontinuirano su provođene obuke zdravstvenih radnika na temu odgovora na rodno zasnovano nasilje. *"Resursni paketi za odgovor pružatelja zdravstvenih usluga na rodno zasnovano nasilje" u FBIH i RS*“ su usvojeni 2015., i služe kao osnov za obuke trenera kao i obuke zdravstvenih radnika. Obuke se temelje na međunarodnim pravnim izvorima, te posebno prepoznaju značaj odredbi Istanbulske konvencije.Kroz obuke, profesionalci iz zdravstvenog sektora dobijaju detaljne informacije o pravnom okviru za rodno zasnovano nasilje u BiH, smjernice za postupanje, objašnjenje uloga i koraka efektivnog odgovora zdravstvenih djelatnika i saradnika na rodno zasnovano nasilje, te objašnjenje referalnog sistema za rodno zasnovano nasilje. U izvještajnom periodu učinjeni su određeni pomaci u pogledu rada sa počiniocima nasilja. I dalje postoje problemi u pogledu nedovoljnog izricanja zaštitnih mjera od strane sudova, kao i nedostatak kadrova za uspješniju primjenu preventivne i zaštitne mjere rada sa počiniocima nasilja.

Kako bi se omogućila adekvatna pomoć, podrška i zaštita žrtvama nasilja u porodici, ali i kažnjavanje i za one radnje učinioca koje se ne mogu podvesti pod krivično djelo nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici, u RS je donesen Zakon o zaštiti od nasilja u porodici kojim se pojedine radnje, odnosno oblici ispoljavanja nasilja u porodici, definišu kao prekršaj. Prema izričitoj odredbi ovog zakona (član 2), osnovni cilj ovog zakona jeste zaštita žrtava nasilja u porodici sprečavanjem i suzbijanjem nasilja u porodici kojim se krše ustavom i zakonima zagarantovana ljudska prava i slobode. Nasilje u porodici, u smislu ovog zakona,

predstavlja svaka radnja nasilja člana porodice ili porodične zajednice kojom se ugrožava spokojstvo, psihički, tjelesni, seksualni ili ekonomski integritet drugog člana porodice ili porodične zajednice (član 6. stav1). Navedenom definicijom se nasilje u porodici, kao prekršaj, svodi na ugrožavanje spokoja, psihičkog, tjelesnog, seksualnog ili ekonomskog integriteta drugog člana porodice ili porodične zajednice. Sve radnje nasilja koje dovode do povrede navedenih vrijednosti člana porodice ili porodične zajednice, predstavljaju krivično djelo.

Prilog br. 11.(a) Zakon zaštite žrtava nasilja u porodici Republike Srpske, sadrži veći broj odredaba kojim se predviđa posebna zaštita žrtava rodno zasnovanog nasilja.

Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici su, pored hitnih mjera zaštite kao posebne mjere zaštite žrtve, propisane i prekršajne sankcije za zaštitu od nasilja u porodici koje izriče sud u prekršajnom postupku koji je pokrenut i sproveden u skladu sa odredbama zakona kojim se propisuju prekršaji (član 23). Svrha prekršajnih je da se utiče na učinioca i ostale da ubuduće ne čine prekršaj nasilja u porodici, da se osigura nužna zaštita zdravlja i bezbjednost žrtve, te otklone okolnosti koje pogoduju ili podsticajno djeluju na izvršenje nasilja u porodici.

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici propisuje da žrtva nasilja u porodici, zbog pretrpljenog nasilja, straha i uznemirenosti, radi obezbjeđivanja fizičke zaštite i ostvarivanja svojih prava i interesa, kao i sprečavanja ponavljanja nasilja, ima pravo da podnese nadležnom centru za socijalni rad, odnosno službi socijalne zaštite zahtjev za korišćenje posebne mjere podrške privremeno zbrinjavanje u sigurnu kuću (član 15). Sigurna kuća predstavlja posebnu mjeru podrške kojom se obezbjeđuje siguran smještaj i pomoć žrtvama nasilja u porodici, koju može realizovati pravno lice. Mjera privremenog zbrinjavanja u sigurnu kuću može se odrediti u trajanju koje je potrebno radi ostvarenja cilja mjere, s tim da ne može trajati duže od šest mjeseci, a u opravdanim slučajevima trajanje ove mjere može se produžiti za još šest mjeseci, odnosno do završetka postupka i izvršenja rješenja kojim se učiniocu nasilja izriče zaštitna mjera. Sredstva za privremeno zbrinjavanje i smještaj žrtava nasilja u porodici u sigurnim kućama obezbjeđuju se iz budžeta RS u iznosu od 70%, a iz budžeta jedinica lokalne samouprave u iznosu od 30% od utvrđene cijene smještaja žrtve (član 18).

Prilog br. 11.(b) Zakon zaštite žrtava nasilja u porodici RS-e, sadrži veći broj odredaba kojim se predviđa posebna zaštita žrtava rodno zasnovanog nasilja.

U cilju obezbjeđivanja efikasne zaštite od nasilja u porodici, ministri porodice, omladine i sporta, pravde, unutrašnjih poslova, zdravlja i socijalne zaštite i prosvjete i kulture, potpisali su Opšti protokol o postupanju u slučaju nasilja u porodici u RS. Svrha Opšteg protokola o postupanju u slučaju nasilja u porodici u RS (u daljem tekstu Protokol) je da se obezbijedi koordinisan, efikasan i sveobuhvatan rad potpisnika Protokola u cilju trenutne pomoći, podrške i zaštite žrtava nasilja u porodici, suzbijanja i sprečavanja ponavljanja nasilja. Protokol je obavezujući za sve subjekte zaštite. Protokol sadrži: način postupanja subjekata zaštite koji u skladu sa odredbama Zakona o zaštiti od nasilja u porodici pružaju zaštitu, podršku i pomoć žrtvama nasilja u porodici, bez obzira na to da li je protiv učinioca pokrenut krivični ili prekršajni postupak, oblike i način saradnje i razmjene potrebnih podataka i informacija između subjekata zaštite, postupanje Ministarstva porodice, omladine i sporta kao resorno nadležnog ministarstva za nadzor i praćenje primjene Zakona o zaštiti od nasilja u porodici i završne odredbe kojima se propisuje postupanje subjekata zaštite u skladu sa aktivnostima ovog Protokola. obezbjeđuje smjernice postupajućih službenih lica kako bi se obezbijedio sistemski, interdisciplinarni, stručni i cjelovit pristup porodičnom nasilju. Primjena Opšteg protokola u svakodnevnom radu nadležnih organa od ključnog je značaja u razvijanju sistema zaštite od nasilja u porodici. Njegovom primjenom obezbjeđuju se ne samo adekvatne mjere u slučaju porodičnog nasilja, već i prevencija kroz razvijanje stručnih kompetencija, bolje

razumijevanje fenomena nasilja u porodici, razbijanje stereotipa i predrasuda i izgradnju "nulte tolerancije" na nasilje u porodici i, posljedično i na sve druge vrste nasilja. Dodatno, Opštim protokolom o postupanju u slučajevima nasilja u porodici u RS-oj unaprijeđen je i mehanizam prikupljanja i evidentiranja podataka i izvještavanje o nasilju u porodici.

Vlada RS je, radi unapređenja koordinisanog i efikasnog djelovanja u oblasti nasilja u porodici, te praćenja i procjene sprovođenja politika i mjera za sprečavanje i suzbijanje nasilja u porodici, osnovala Savjet za suzbijanje nasilja u porodici i porodičnoj zajednici kao savjetodavno tijelo Vlade. Savjet u okviru svojih nadležnosti prati sprovođenje i procjenjuje politike i mjere za sprečavanje i suzbijanje nasilja u porodici, te u tom smislu daje preporuke i mišljenja, daje preporuke i mišljenja Ministarstvu u postupku predlaganja i donošenja zakonskih propisa u vezi sa nasiljem u porodici, kreira i učestvuje u realizovanju naučnih, stručnih, istraživačkih i drugih projekata iz oblasti nasilja u porodici, učestvuje u aktivnostima društvenih partnera u radu na sprečavanju i suzbijanju nasilja u porodici i razmatra druga pitanja od značaja za sprečavanje i suzbijanje nasilja u porodici.

Savjet ima devet članova. Vlada donosi rješenje o imenovanju članova Savjeta na prijedlog Ministarstva porodice, omladine i sporta. Članovi Savjeta su predstavnici nadležnih ministarstava i drugih republičkih organa, javnih ustanova i stručnih službi. Savjet može u svoj rad uključivati, po potrebi, predstavnike institucija, kao i nevladinih organizacija, te stručna lica iz akademske i istraživačke zajednice iz oblasti koje su od značaja za unapređenje politika u oblasti nasilja u porodici.

U RSj, prema odredbama Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, zaštitu, pomoć i podršku žrtvama nasilja u porodici dužni su pružiti pripadnici Ministarstva unutrašnjih poslova, tužilaštvo, centri za socijalni rad, odnosno službe socijalne zaštite, zdravstvene i obrazovne ustanove i nadležni sud. Subjekti zaštite su dužni voditi evidenciju o preduzetim radnjama i podatke o broju pokrenutih i završenih postupaka i drugih preduzetih mjera, te izvještaje o tome dostavljati Ministarstvu porodice, omladine i sporta. Izvještajima se, vodeći računa o zaštiti ličnosti i dostojanstva žrtve nasilja u porodici i prava na zaštitu privatnosti, naročito ukazuje na broj žrtava i broj učinilaca nasilja u porodici, pol žrtava i učinilaca, starosnu dob žrtava i učinilaca, oblike nasilja, srodnički ili drugi odnos žrtve i učinioaca, o maloljetnim licima i licima sa invaliditetom, broju pokrenutih i završenih postupaka, vrsti i visini, odnosno trajanju izrečenih sankcija i preduzetih mjera. Ministarstvo porodice, omladine i sporta je od 2014. započelo sa prikupljanjem izvještaja o nasilju u porodici od svih subjekata zaštite od nasilja u porodici prema Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici kojim su obuhvaćene radnje nasilja u porodici kao prekršaja i Pravilniku o sadržaju evidencije i izvještaja o nasilju u porodici koji je donesen na osnovu ovog zakona. Izvještaji i podaci su dostupni na internet stranici Ministarstva porodice, omladine i sporta.

Narodna skupština RS usvojila je Strategiju za suzbijanje nasilja u porodici RS 2014-2019 koja ima sljedeću viziju: "Žrtve nasilja u porodici u RS imaju obezbijedenu adekvatnu pomoć, podršku i zaštitu od nasilja u porodici RS bez nasilja u porodici" i misiju: "Korišćenjem svih raspoloživih kapaciteta u suzbijanju nasilja u porodici jačati povjerenje žrtava u vladavinu zakona i institucije vlasti na svim nivoima, uz maksimalnu uključenost svih segmenata društva". Strategijom su definisana četiri strateška pravca i četiri strateška cilja

Prilog br.12. Četiri strateška pravca i četiri strateška cilja Strategije za suzbijanje nasilja u porodici RS-e 2014-2019 („Službeni glasnik RS“, broj 63/14)

Odgovor na preporuku 29.(član 11.)

BiH nastoji da riješi problem rasprostanjenosti siromaštava posebno među izbjeglicama, manjinskim povratnicima, djecom bez roditeljske brige, penzionerima, licima sa invaliditetom, Romima i višečlanim

porodicama, ali BiH nema službenu liniju siromaštva, niti sistematski istražuje ovo područje. Prvo ozbiljnije istraživanje o siromaštvu u BiH sprovedeno je od strane Svjetske banke 2001 na osnovu podataka o potrošnji. Agencija za statistiku BiH objavljuje osnovni set indikatora siromaštva, usklađen s EU standardima, kroz publikaciju Anketa o potrošnji domaćinstava, koja se publikuje na trogodišnjoj osnovi /2004, 2007/ i proširena anketa provedena 2011. Još uvijek se sistemski ne prate svi ključni indikatori siromaštva i socijalne isključenosti prema zahtjevima EUROSTAT-a.

Posljednji podaci o siromaštvu odnose se na 2011. zvanična relativna linija siromaštva za BiH je 416,40 KM po ekvivalentu odrasle osobe mjesečno, a stopa siromaštva 17,9% FBiH 17,1%. Apsolutna linija siromaštva za BiH je 238,00 KM po glavi stanovnika u cijenama iz 2007./troškovi na zdravstvo nisu uračunati/, a stopa siromaštva je 23,4%, FBiH 22,7%. Mjerenje siromaštva u BiH, Agencija za statistiku BiH provodi na osnovu rashoda, za razliku od mjerenja na osnovu prihoda, koje se koristi u EU za mjerenje siromaštva koje vrši Eurostat.

U sistemu PIO/MIO, u cilju zaštite od siromaštva te djelimičnog zadržavanja koncepta solidarnosti zadržan je mehanizam najniže penzije koji iznosi 337KM, kao i zagarantovane penzije u iznosu od 449 KM, a koji će se dalje usklađivati/povećavati, prema procentu porasta troškova života na godišnjem nivou u FBiH u prethodnoj godini, prema odredbama Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju („Službene novine FBiH“ broj: 13/18).

Vlada Federacije BiH, kontinuirano svake godine izdvaja značajna sredstva za realizaciju projekata pomoći ovoj kategoriji našeg društva, a na osnovu usvojenog Plana povratka, obnove gradnje i razvoja održivog povratka. U 2018. Kroz budžetske transfere odobreno 22.600.000,00 KM za realizaciju navedenih projekata.

Republički zavod za statistiku (RZS RS) kroz Anketu o potrošnji domaćinstava, koja je provedena 2004., 2007., 2011. i 2015. objavljuje glavne indikatore siromaštva. Posljednji objavljeni podaci Ankete o potrošnji domaćinstava su iz 2015. prema kojoj je zvanična relativna linija siromaštva za RS 362,34 KM po ekvivalentu odrasle osobe mjesečno, a stopa siromaštva je 13,9%. (Ankete o potrošnji domaćinstava provele su sve tri statističke institucije u BiH).

RZS RS računa stopu relativnog siromaštva za RS na osnovu izdataka o potrošnji iz proširene Ankete o potrošnji domaćinstava, koja se provodi kao višegodišnje istraživanje. Uvođenjem Ankete o prihodima i uslovima života kao redovnog istraživanja, stopa siromaštva će se računati na osnovu prikupljenih podataka o prihodima iz ovog istraživanja.

Odgovor na preporuku 30.(član 11.)

BiH čini sve napore kako bi se Aneks VII Dejtonskog mirovnog sporazuma implementirao u najvećoj mogućoj mjeri, u cilju osiguranja održivog povratka izbjeglih i raseljenih lica u svoje prijeratne domove.

U BiH u statusu raseljenih 32.145 porodica, odnosno 96.830 raseljenih osoba. U odnosu na podatke iz 2016. broj raseljenih osoba smanjio se za 1.744 osobe. Projektom “Zatvaranje kolektivnih centara i alternativnog smještaja putem osiguranja javnih stambenih rješenja CEB II” predviđeno je zatvaranje 121 kolektivnog centra. Provedbom ovog projekta će biti stambeno zbrinuto preko 7200 osoba u 2611 stambenih jedinica. U 2017. u okviru ovog projekta na osnovu predhodno završenih procedura započeta je izgradnja/rekonstrukcija na pet podprojekata (zgrada) u okviru koji će biti obezbjeđeno 128 stambenih jedinica. Tokom 2018 planiran je početak izvođenja radova na dvanaest novih podprojekata (zgrada) u okviru kojih će biti obezbjeđeno 507 stambenih jedinica. Implementatori ovog Projekta su resorna

entitetska ministarstva i BDBiH, a finansijska realizacija se vrši putem Fonda za povratak BiH. MLJPI BiH je koordinator i monitor Projekta.

Republika Srpska čini stalne napore za ukidanje kolektivnih vidova stanovanja kojih ima još u 4 opštine u RS, na 6 lokaliteta sa ukupno 146 porodica odnosno 297 lica. Sve porodice su predviđene za stambeno zbrinjavanje kroz Projekat CEB 2 (Program Razvojne banke Vijeća Evrope). Čine se napori i na omogućavanju povratka izbjeglica i raseljenih lica kroz obnovu prijeratnih domova i infrastrukturu, kao i pružanje pomoći održivom povratku.

Federalno ministarstvo implementira Projekat CEB II "Zatvaranje kolektivnih centara i alternativnih smještaja putem javnih stambenih rješenja" kroz kreditna sredstva kod Razvojne Banke Vijeća Evrope CEB; na području Federacije BiH oko 5000 osoba još uvijek boravi u kolektivnim smještajima. Za FBiH raspoloživa kreditna sredstva iznose 40.423.203,00 Eura, kontribucija domaćih vlasti je još cca 20%, planirano je da se kroz navedeni Projekat u 29 opština kroz 49 podprojekata izgrade ili rekonstruišu zgrade i to cca 1521 stambena jedinica, te korisnici stambeno zbrinu po modelu neprofitnog-socijalnog stanovanja.

Raseljene osobe u BD BiH su smještene isključivo u individualnim oblicima smještaja koji se nalaze u tzv. humanitarnim naseljima. Pored ovog načina smještaja, postoji određeni broj raseljenih osoba koji ne koristi taj vid smještaja, nego su ta lica smještena kod prijatelja, rodbine, kao podstanari). BD BiH je zajedno sa MLJPI BiH, Fondom za povratak BiH, kao finansijskom institucijom, Ministarstvom za izbjeglice i raseljena lica RS, Federalnim ministarstvom raseljenih osoba i izbjeglica, potpisao Memorandum o razumijevanju na realizaciji projekta „Zatvaranje kolektivnih centara“ – L/D 1789 (2013). Ovim Projektom je u BD BiH prvobitno bilo obuhvaćeno šest naselja u kojima su smještena raseljena lica i izbjeglice, kao i lica u stanju socijalne potrebe: Prutače, Grbavica, Cerik, Bukvik, Brka i Ivici. Trenutno u BD BiH je zastoj u realizaciji ovog projekta iz razloga što su naknadno postavljeni zahtjevi CEB Banke kojim su standardi za izgradnju i opremanje stambenih jedinica znatno podignuti što ima za posljedicu da raspoloživi iznos novčanih sredstava nije dovoljan za realizaciju Projekta u svih šest kandidiranih naselja. Odjeljenje za raseljena lica, izbjeglice i stambena pitanja BD je u stalnoj komunikaciji s koordinatorom Projekta ispred MLJPI BiH i u dosadašnjim aktivnostima se pokušavalo iznaći rješenje u cilju realizacije.

Prema izvještaju o protivminskom djelovanju u BiH za 2017. veličina opasne površine na mine u BiH iznosi 1.061,32 km kvadratna, od toga na stanovanje se odnosi oko 30 km kvadratnih, a na infrastrukturu oko 18 km kvadratnih.

BH MAC prilikom provođenja protivminskih akcija nastoji podmiriti potrebe lokalnih zajednica ugroženih minama. U 2018 je planirano, i do sada se intenzivno provodi, integralni pristup protivminskim akcijama koji podrazumjeva u potpunosti rješavanje minskog problema u lokalnim zajednicama kroz poduzimanje grupnih aktivnosti, sa ciljem da se stvore uslovi za korištenje određenih resursa, omogućiti obnova i održivi povratak.

Odgovor na preporuku 31.(član 11.)

BiH je u cilju pristupa stanovništvu pitkoj vodi preduzela potrebne mjere za implementaciju odredbi Pakta. Činjenica je da postoje općinski/gradski vodovodni sistemi putem kojih se snabdijeva 65% stanovništva, dok se cca 30% stanovništva snabdijeva putem ruralnih sistema za koje se ne prati kvaliteta vode u skladu sa EU Direktivom o vodi za piće. Ostalo čine pojedinačni vodovodni sistemi.

Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva je putem Izvještaja o napretku imlementacije Strategije upravljanja vodama, koji su upućivani Vladi FBiH, više puta tražilo nedostajuća finasijska sredstva iz Budžeta FBiH za imlementaciju Strategije, ali sredstva nisu bila odobravana. Iako je upravljanje vodosnabdijevanjem i sanitacijom u ekskluzivnoj nadležnosti lokalne zajedice i kantona, kojima se za te namjene osigurava 45% od finasijskih sredstava prikupljenih po osnovu vodnih naknada u skladu sa Zakonom o vodama, F ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva je zbog imlementacije EU Direktive o vodi za piće pristupilo uspostavi Centralnog informacionog sistema koji će imati dio-vodovod i sanitacija i u kojem će, pored općinskih/ gradskih sistema biti uspostavljen registar svih ruralnih vodovodnih sistema kapaciteta 0,1 l/s. Nakon toga opratori vodovodnih sistema će unositi i sve druge relevantne podatke.

Odgovor na preporuku 32 (član 12.)

U cilju jednakom pristupu zdravstvene zaštite ugroženih i marginalizovanih grupa BiH je na 6. sastanku Konferencije za oblast zdravstva u BiH, održanom 14.03.2017. razmatrana je inicijativa za izmjene i dopune Sporazuma o načinu i postupku korištenja zdravstvene zaštite osiguranih osoba na teritoriji BiH, van područja entiteta, odnosno BD radi unapređenja pružanja zdravstvene zaštite raseljenim i izbjeglim osobama i izbjeglicama, te su doneseni sljedeći zaključci:

1. Uspostavljena je Radna grupa koju čine predstavnici Ministarstva civilnih poslova BiH, Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite RS, Fonda zdravstvenog osiguranja RS, Federalnog ministarstva zdravstva, Zavoda zdravstvenog osiguranja i reosiguranja FBiH, Odjeljenja za zdravstvo i ostale usluge BD BiH, Fonda zdravstvenog osiguranja BD BiH.

Radna grupa je održala sastanak 02.10.2017. i konstatovala da je pitanje pristupa zdravstvenoj zaštiti raseljenih osoba i povratnika regulisano Zakonom o izbjeglicama iz BiH i raseljenim osobama u BiH, Zakonom o raseljenim licima, povratnicima i izbjeglicama u RS i Zakonom o raseljenim licima i povratnicima u FBiH i izbjeglicama iz BiH, te da nije potrebno pristupati izmjenama Sporazuma o načinu i postupku korištenja zdravstvene zaštite osiguranih osoba na teritoriji BiH, van područja entiteta, odnosno BD BiH kome osigurane osobe pripadaju.

2. U vezi sa zahtjevom Ministarstva odbrane BiH zaključeno je da će se pristupiti izmjenama Sporazuma i omogućavanja korištenja zdravstvene zaštite osiguranim osobama-vojnim licima koji, radi vršenja vojne službe, privremeno borave van područja entiteta/distrikta kome osigurane osobe pripadaju.

3. Predstavnici Ministarstva civilnih poslova BiH predložili su dopunu Sporazuma s ciljem regulisanja prava svih osiguranih osoba i pružanja usluga hitne zdravstvene zaštite u slučajevima potrebe za pružanjem istih na području entiteta, BD ili kantona kome osigurane osobe ne pripadaju. Za navedeni prijedlog nije postignuta saglasnost na ovom sastanku, te će se do konačne izrade Sporazuma, zatražiti mišljenje fondova/zavoda zdravstvenog osiguranja. Imajući u vidu usvojene zaključke, kao i odredbe iz člana 12. Stav 1) Sporazuma, Ministarstvo civilnih poslova BiH će nastaviti koordinirati rad radne grupe za izmjene Sporazuma nakon što se postigne saglasnost nadležnih entitetskih institucija.

Iako svi pozitivni propisi u oblasti zdravstvene zaštite i zdravstvenog osiguranja u FBiH zabranjuju diskriminaciju po bilo kom osnovu, u skladu sa Zakonom o zdravstvenoj zaštiti („Službene novine FBiH“ br. 46/2010 i 75/2013) propisane su prioritete mjere zdravstvene zaštite kojima se omogućava pristupačnost svim nivoima zdravstvene zaštite vulnerabilnim grupama kao što su: osobe sa invaliditetom, lica starija od 65 godina, materijalno neosigurana lica, Romi, povratnici, raseljeni i izbjeglice, žrtve nasilja, duševni bolesnici. Izvori financiranja definirani su istim zakonom.

Zakonom o zdravstvenoj zaštiti utvrđeno je da se na primarnoj razini zdravstvene zaštite, odnosno pri domovima zdravlja razvija prijateljski pristup mladima. Dio usluge pruža se i u informacijskim centrima smještenim u nevladine organizacije, koji mladima pružaju kvalitetne, sigurne, vjerodostojne informacije o svim pitanjima iz zdravih životnih stilova, prepoznaju potrebe za profesionalnom zdravstvenom zaštitom i upućuju ih ako je to potrebno zdravstvenom timu unutar doma zdravlja.

Projektom „Obezbjedenje prijateljskog pristupa u pružanju zdravstvenih usluga mladima u oblasti porodične medicine omogućeno je da zdravstveni radnici prođu napredni trening za trenere na temu prijateljski pristup.

U saradnji sa Federalnim ministarstvom obrazovanja intenzivno se radilo na Okvirnom programu za osnovno obrazovanje i usvojene su brojne nastavne jedinice koji će pomoći mladima za usvajanje zdravih ponašanja u toku osnovnog obrazovanja. Kad je riječ o zdravstvenom vaspitanju nastavni planovi i programi su u nadležnosti kantonalnih ministarstava nadležnih za obrazovanje.

Povratnici u RS-oj ostvaruju zdravstveno osiguranje u skladu sa Zakonom o zdravstvenom osiguranju čiji član 10. tačka 12. navodi da su izbjeglice, raseljena lica i povratnici, obavezno osigurana lica ako nisu osigurana po drugom osnovu. Obveznik plaćanja doprinosa za zdravstveno osiguranje izbjeglica, raseljenih lica i povratnika u RS je Ministarstvo za izbjeglice i raseljena lica RS.

Odjeljenje za raseljena lica, izbjeglice i stambena pitanja BD vrši realizaciju aktivnosti u skladu sa Akcionim planom za rješavanje problema Roma u BD BiH 2017.-2022. koji je usvojila Vlada BD. Što se tiče ranjivih kategorija stanovništva u BD BiH, Odjeljenje za raseljena lica, izbjeglice i stambena pitanja BD, u skladu sa svojim nadležnostima, u velikoj mjeri je uključeno u rješavanje problema ovih kategorija u pogledu stambenog zbrinjavanja, kroz osiguravanje alternativnih smještaja, pomoć u sanaciji i rekonstrukciji stambenih jedinica

(Prilog br. 13: podaci Instituta za javno zdravstvo RS-e u publikaciji „Zdravstveno stanje stanovništva RS-e, 2016“ i podaci Zavoda za javno zdravstvo FBiH, u publikaciji Zdravstveno statistički godišnjak FBiH, u 2016. god)

Odgovor na preporuku 33. (članovi 13; 14)

S žaljenjem se može konstatovati da su i dalje prisutni vidovi segregacije i diskriminacije u obrazovanju na pojedinim dijelovima BiH, posebno izraženi kao fenomen“ dvije škole pod jednim krovom“(Srednjobosanski i Hercegovačko – neretvanjski kanton) monoetničke škole, te uskraćivanje prava na jezik.

Fenomen "dvije škole pod jednim krovom" nije prisutan u Republici Srpskoj. Što se tiče djece povratnika, u RS-oj je u potpunosti riješen njihov obuhvat osnovnim obrazovanjem. U školskoj 2003/04 izvršeno uklanjanje uvredljivih i neprimjerenih sadržaja iz programa i udžbenika za osnovnu i srednje škole u BiH. Kriterijumi o nazivima škola, školskim simbolima i školskim manifestacijama su u RS ispoštovani gotovo u potpunosti.

Dokumentom koji je usvojila Skupština BD BiH 2001. pod nazivom "Plan obrazovanja" u BD BiH su utvrđena imena osnovnih škola zajedno sa definisanjem njihovih upisnih područja i sjedištima. Nazivi su definisani rimskim brojevima od jedan do petnaest, koliko i ima osnovnih škola. Srednje škole nose nazive koji su vezani za struke u kojima se obrazuju učenici, osim opšte Gimnazije koja se naziva- Gimnazija "Vaso Pelagić" BD BiH. Ovi nazivi kao i naziv Osnovne muzičke škole ne predstavljaju prepreke u primjeni principa, normi i standarda koji osiguravaju obrazovanje učenika pod jednakim uslovima.

Odgovor na preporuku 34. (članovi 13; 14)

Prema Izvještaju za školsku 2016/2017. nadležna ministarstva obrazovanja su se fokusirala na ostvarivanje samog prava na obrazovanje djece pripadnika romske nacionalne manjine kroz uključivanje djece Roma u obrazovni sistem, osiguranjem dodatne podrške udžbenika i prijevoza. Akcenat su stavili na poduzimanje stimulativnih mjera u cilju smanjivanja napuštanja obrazovanja, što je uočeno kao najveći problem, posebno iz razloga mijenjanja mjesta prebivališta roditelja i djece romske manjine, čak po nekoliko puta u toku školske godine.

U cilju poštivanja stvarnih nadležnosti države kad je u pitanju obrazovna politika u BiH, na 155. sjednici Vijeća ministara BiH održanoj 25.9.2018. usvojen je Okvirni akcioni plan o obrazovnim potrebama Roma/Romkinja u BiH (2018.- 2022.), a za njegovu implementaciju planirana su i odobrena finansijska sredstva. Na osnovu njega će nadležna ministarstva obrazovanja donijeti svoje akcione planove u 2018/2019. i planirati sredstva za njihovo provođenje.

U RS se ne može govoriti o visokom stepenu romske djece koja ne pohađaju obavezno osnovno obrazovanje. Takođe nije izraženo ni veliko napuštanje škole među ovom populacijom. Djeci Romima obezbjeđeni su besplatni udžbenici za prvi i drugi razred. Udžbenike obezbjeđuje Ministarstvo prosvjete i kulture, a za ostale razrede lokalna zajednica. Sva djeca, pa i Romi, kojima je škola udaljena od mjesta stanovanja četiri ili više kilometra imaju besplatan prevoz koji obezbjeđuje Ministarstvo prosvjete i kulture RS.

Odgovor na preporuku 35. (član 15.)

BiH se zalaže za prava iz kulture radi promovisanja kulturnih raznolikosti. Vijeće ministara BiH usvojilo je Akcioni plan za implementaciju Strategije kulturne politike u BiH 2017-2018, a prethodno su sva nadležna kantonalna i entiteska ministarstva kulture dala svoju saglasnost. Akcioni plan je sveobuhvatan i sadrži konkretne aktivnosti u skladu s Startegijom kulturne politike u BiH koja je na snazi a usvojena je od Vijeća ministara BiH (2008). UNESCO konvenciju o zaštiti i unapređenju raznolikosti kulturnih izraza BiH je ratifikovala 27.1.2009. čije odredbe su uključene u Strategiju kulturne politike u BiH (2008). 2015. obilježeno je 10 godina od stupanja na snagu UNESCO Konvencije o zaštiti i promociji raznolikosti kulturnih izraza. Putem medija promovisano je da je očuvanje i njegovanje kulturne raznolikosti preduslov egzistencije osnovnih humanističkih vrijednosti društva i temeljnih ljudskih prava. Predstavljeni su rezultati istraživanja doprinosa kulture razvoju u BiH te izvještaj o obavljenim konsultacijama na temu kultura i razvoj, a koje su 2014. održane u BiH. Konsultacije su obuhvatile šest tema: Kultura i smanjenje siromaštva; Kultura i obrazovanje; Kultura, ravnopravnost spolova i osnaživanje žena; Kultura, održivi gradovi i urbanizacija; Kultura, okoliš i klimatske promjene; Kultura, inkluzija i pomirenje. Zakonom o budžetu institucija BiH i međunarodnih obaveza BiH godišnje se planiraju sredstva za oblast kulture u okviru budžeta Ministarstva civilnih poslova BiH na poziciji grantovi, i to grant pod nazivom „Sufinansiranje projekata institucija kulture u BiH“ u iznosu od 3.097.000KM i grant pod nazivom „Međunarodna kulturna saradnja“ (u iznosu od 440.000KM). Sredstva se dodjeljuju putem javnog poziva koji se objavljuje jednom godišnje. Kriterije za dodjelu sredstava svake godine donosi Vijeće ministara BiH na bazi kojih se objavljuje javni poziv i formiraju komisije za dodjelu sredstava koje provode proceduru evaluacije i sačinjavaju prijedloge odluka za dodjelu sredstava. Konačne odluke za dodjelu sredstava donosi Vijeće ministara BiH. U okviru grantova koji doprinose implementaciji Konvencije i promovišu očuvanje kulturne raznolikosti. Podržavaju se projekti u svim djelovima BiH, uključujući i manje ruralne sredine a sve u cilju da se svim osobama omogući jednak pristup kulturi. Vrijedi istaknuti da

se radi o značajnijem uvećanju sredstava za ove namjene od budžetske 2016. što je omogućilo održavanje određenih institucija kulture kao i otvaranje onih institucija koje su bile zatvorene (Zemaljski muzej).

Posebno osjetljivu grupu institucija kulture predstavljaju one institucije koje nemaju riješen pravni status (7 institucija: Zemaljski muzej BiH, Nacionalna i univerzitetska biblioteka BiH, Biblioteka za slijepa i slabovidna lica BiH, Historijski muzej BiH, Kinoteka BiH, Muzej književnosti i pozorišne umjetnosti BiH, Umjetnička galerija BiH.). Za omogućavanje rada ovih institucija u proteklom periodu vrlo je važna aktivnost kojom je koordiniralo Ministarstvo civilnih poslova BiH, odnosi se na potpisivanje Memoranduma o razumijevanju s ciljem podrške radu ustanovama kulture od općeg značaja i interesa za BiH za period 2016-2018. Dokument je potpisalo 38 institucija (općina, nekoliko kantonalnih ministarstava kulture). Memorandum nije obavezujućeg karaktera, što ostavlja mogućnost svakom potpisniku da se povuče ili da mijenja iznos za podršku, a što za posljedicu ima neizvjesnost i krajnje nepovoljan položaj u izvršavanju redovnih aktivnosti institucija kulture.

Potrebno je naglasiti da su prethodno pomenute mjere omogućile nešto bolji položaj institucija kulture i otvaranje institucije koje su zatvorene zbog finansijskih ograničenja, međutim pravni (i posebno je važno naglasiti finansijski) status 7 institucija kulture je i dalje **NERJEŠEN**.

U skladu sa ustavnim nadležnostima u oblasti kulture RS je donijela svoju Strategiju razvoja kulture 2017-2022. U skladu sa finansijskim mogućnostima nastoji se osigurati ostvarenje prava na kulturu što većem broju pojedinaca. Ministarstvo prosvjete i kulture RS je, pored ostalih, donijelo i Pravilnik o sufinansiranju javnih potreba u kulturi i Pravilnik o sufinansiranju kulturnog stvaralaštva nacionalnih manjina RS.

Odgovor na preporuku 36

Izveštaji BiH su dostupni javnosti jer se isti nalaze na web stranici MLJPI BiH. Izveštaji se sačinjavaju na tri jezika u službenoj upotrebi u BiH i to: bosanskom, srpskom i hrvatskom i na dva službena pisma: latinici i ćirilici kao i na engleskom jeziku. Prilikom pripreme izvještaja formira se Interresorna radna grupa sastavljena od predstavnika svih nadležnih tijela u BiH vezano za preporuke nadležnog UN komiteta, udruženja manjina, nevladinih organizacija kojima se po okončanju prezentacije izvještaja isti dostavlja uz zaključna razmatranja i preporuke UN komiteta kako bi se moglo blagovremeno pristupiti implementaciji istih na svim nivoima u bh društvu u cilju harmonizacije zakonodavstva, politika i praksi sa međunarodnim ugovorima. Prilikom pripreme izvještaja obavljaju se i konsultacije sa nevladinim organizacijama i članovima akademske zajednice.

VM BiH usvojilo je Metodologiju za pripremu izvještaja iz oblasti ljudskih prava 2017 a koja uključuje i metodologiju praćenja implementacije preporuka.

Lista skraćenica

BiH – Bosna i Hercegovina
FBiH – Federacija Bosne i Hercegovine
RS – Republika Srpska
BD BiH – Brčko district Bosne i Hercegovine
RH – Republika Hrvatska
MLJPI BiH- Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine
ARSBiH – Agencija za ravnopravnost spolova
VSTV BiH – Visoko sudsko i Tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine

Prilozi uz izvještaj:

<i>-(Prilog br. 1. a) Podaci Agencija za državnu službu BiH.....</i>	<i>4</i>
<i>-(Prilog br. 1. b) Podaci Policije Brčko Distrikta o održanim obukama u periodu 2010-2018).....</i>	<i>4</i>
<i>(Prilog br. 1 c) Prilog Agencije za državnu upravu Republike Srpske.....</i>	<i>4</i>
<i>-Prilog br. 02. Centar za edukaciju sudija i javnih tužilaca u RS.....</i>	<i>4</i>
<i>-Prilog br. 02. Centar za edukaciju sudija i tužilaca FBiH.....</i>	<i>4</i>
<i>-(Prilog br. 3 Tabelarni prikaz korisnika prava na novčanu naknadu ZZZ BD).....</i>	<i>11</i>
<i>-(Prilog br. 4 Tabelarni prikaz korisnika prava na dokup staža ZZZ BD).....</i>	<i>11</i>
<i>-(Prilog br. 5. Tabelarni prikaz nezaposlenih lica na dan 31.12.2012/2017 ZZZ BD).....</i>	<i>19</i>
<i>-(Prilog br. 6. prikaz Rast broja zaposlenih osoba s invaliditetom po god.i porast izdvojenih sredstava dodjeljenih kroz novčani stimulans za zapošljavanje osoba s invaliditetom i za period 2011.-2017.god.podaci Fonda za profesionalnu rehabilitaciju FBiH).....</i>	<i>20</i>
<i>-(Prilog br. 7.prikaz promjena na evidenciji nezaposlenih Zavoda za zapošljavanje BD).....</i>	<i>22</i>
<i>-(Prilog: br.08 Republički centra RS za istraživanje rata, ratnih zločina i traženje nestalih lica).....</i>	<i>28</i>
<i>-(Prilog br. 9 "Međunarodna trgovina ljudima, odgovor Ministarstva pravde BiH,Ministarstva pravde RS –a, Federalnog Ministarstva pravde i Pravosudna komisija BD).....</i>	<i>30</i>
<i>-(Prilog br. 10 Tabelarni prikaz; podaci Pravosudne komisije BD statističkih podataka o broju krivičnih i prekršajnih predmeta nasilja u porodici, razvrstani po spolu (period 2013-2017 godina).....</i>	<i>32</i>
<i>-Prilog br. 11. Zakon zaštite žrtava nasilja u porodici Republike Srpske, sadrži veći broj odredaba kojim se predviđa posebna zaštita žrtava rodno zasnovanog nasilja.Prilog a).....</i>	<i>33</i>
<i>-Prilog br. 11. Zakon zaštite žrtava nasilja u porodici RS-e, sadrži veći broj odredaba kojim se predviđa posebna zaštita žrtava rodno zasnovanog nasilja. Prilog b).....</i>	<i>34</i>
<i>-Prilog br.12. Četiri strateška pravca i četiri strateška cilja Strategije za suzbijanje nasilja u porodici RS-e 2014-2019(„Službeni glasnik RS“, broj 63/14).....</i>	<i>35</i>
<i>-(Prilog br. 13: podaci Instituta za javno zdravstvo RS-e u publikaciji „Zdravstveno stanje stanovništva RS-e, 2016“ i podaci Zavoda za javno zdravstvo FBiH, u publikaciji Zdravstveno statistički godišnjak</i>	

Lista zakona uz Izvještaj

Prilikom sačinjavanja izvještaja korištena je sledeća lista zakona, pravilnika i odluka :

Federacija BiH

1. Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom („Službene novine FBiH“, br. 36/99, 54/04, 39/06, 14/09 i 45/16),
2. Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom FBiH i Zakonu o pripadnosti javnih prihoda u FBiH (“Službene novine FBiH”, br. 22/06, 43/08, 22/09 i 35/14).
3. Zakon o hraniteljstvu u FBiH („Službene novine FBiH“, broj: 19/17),
4. Odluka o Listi lijekova Fonda solidarnosti FBiH („Službene novine FBiH“, br. 89/13, 74/14, 91/14 i 24/16).
5. Pravilnik o uvjetima i postupku upućivanja osiguranih osoba na liječenje u inostranstvo („Službene novine FBiH“, br. 93/13 i 102/15)
6. Odluka o utvrđivanju osnovnog paketa zdravstvenih prava i Odlukom o maksimalnim iznosima neposrednog učešća osiguranih osoba u troškovima korištenja pojedinih vidova zdravstvene zaštite u osnovnom paketu zdravstvenih prava (“Službene novine FBiH”, broj 21/09)
7. Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona FBiH („Službene novine FBiH broj: 46/16), članu 2. Krivičnog zakona FBiH ("Službene novine FBiH", br. 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14 i 76/14)
8. Zakon o zdravstvenoj zaštiti („Službene novine FBiH“ br. 46/2010 i 75/2013)
9. Općim kolektivnim ugovorom za teritoriju FBiH, (“Službene novine FBiH, br. 48/16 i 62/16)
10. Zakon o izmjenama i dopunama zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom (“Službene novine FBiH“ broj 39/06)
11. Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom („Službene novine FBiH“ broj: 45/16),
12. Zakonom o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona FBiH ("Službene novine FBiH", broj 46/16) -XIX- GLAVA DEVETNAESTA
13. Sporazum o međusobnim pravima i obavezama u provođenju penzijskog i invalidskog osiguranja između nositelja osiguranja („Službene novine FBiH“, broj 24/00).
14. Zakon o zaštiti nasilja u porodici („Službene novine Federacije BiH“, broj: 22/13).

15. Odluka o usvajanju Strategije za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici (2013-2017). („ Službene novine Federacije BiH“, broj: 22/13)

16. Strategija za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici(2013-2017). („ Službene novine Federacije BiH“, broj: 73/11, 34/14 i 36/16

17. Zakon o radu (“Službene novine FBiH”, broj: 26/16),

Republika Srpska

1. Akcioni plan zapošljavanja za 2018. ("Službeni glasnik RS broj 30/18)

2. Zakona o radu („Službeni glasnik RS“ broj 1/16)

3. Zakona o inspekcijama u RS („Službeni glasnik RS“, broj: 74/10, 109/12, 117/12 i 44/16).

4. Sporazum_ o međusobnim pravima i obavezama u sprovođenju penzijskog i invalidskog osiguranja („Službeni glasnik RS“, broj 15/00),

5. Krivično djelo silovanje je propisano članom 165. Krivičnog zakonika RS (“Službeni glasnik RS”, broj: 64/17)

6. Krivični zakonik RS („Sl. glasnik RS“, broj 64/17)

7. Zakon o zaštiti od nasilja u porodici („Službeni glasnik RS“, br. 102/12, 108/13 i 82/15)

8. Opšti protokol o postupanju u slučaju nasilja u porodici u RS („Službeni glasnik RS“, broj 104/13)

9. Odluka o osnivanju Savjeta za suzbijanje nasilja u porodici i porodičnoj zajednici kao savjetodavno tijelo Vlade Republike Srpske („Službeni glasnik RS“, broj 07/13).

10. Strategija za suzbijanje nasilja u porodici RS 2014-2019 („Službeni glasnik RS“, broj 63/14)

11. Zakon o zdravstvenom osiguranju („Službeni glasnik RS“, br. 51/01, 70/01, 53/03, 54/03, 17/08, 1/09, 106/09, 39/16, 110/2016),

Brčko Distrikt

1. Zakon o radu BD BiH (Službeni glasnik Distrikt broj 19/06, 19/07, 25/08, 20/13, 31/14, i 1/15),

2. Zakon o zaštiti nasilja u porodici BD BiH („Službeni glasnik BD BiH“, broj: 7/18),